

Camilla Collett

Brev til Henrik og Susanna Ibsen

Utgitt ved Mette Refslund Witting

NB kilder 2:1
Nasjonalbiblioteket/bokselskap.no
Oslo 2014

Camilla Collett: *Brev til Henrik og Susanna Ibsen*

Utgitt ved Mette Refslund Witting

NB kilder 2: 1

Nasjonalbiblioteket/bokselskap.no, Oslo 2014

ISSN 1894-7662: NB kilder (elektronisk utg.)

ISBN: 978-82-7965-224-3 (digital utgave, bokselskap.no),

978-82-7965-225-0 (epub), 978-82-7965-226-7 (mobi)

Teksten er lastet ned fra e-bokportalen Bokselskap. Lesetekst og flere nedlastningsmuligheter m.m. er gratis tilgjengelig på bokselskap.no

Sist oppdatert: 14.09.2022

Innledning

Vinteren 1872 oppholdt Camilla Collett seg i Dresden, og hun besøkte ofte Henrik og Susanna Ibsen (Steen 1954, 153). Det var sannsynligvis første gang de møttes, og disse besøkene ble begynnelsen på et vennskap som varte livet ut.

Det er bevart en del brev mellom dem, og alle brevene fra Henrik Ibsen til Camilla Collett er publisert senest i *Henrik Ibsens skrifter* (2005–10). Når det gjelder brevene den andre veien, fra Camilla Collett til Henrik og Susanna Ibsen, har det meste aldri vært trykt. Bare ett brev har tidligere vært publisert i sin helhet: brevet til Henrik Ibsen datert 24. februar 1889 hvor Collett skriver om oppførelsen av hans *Fruen fra Havet* (Brevs. 5). Dette brevet ble utgitt av Lily Heber i *Tidens Tegn* 31. desember 1911. Dessuten har Ellisiv Steen publisert mindre utdrag av forskjellige brev i sin Camilla Collett-biografi *Den lange strid* (1954). Et kartotek som Steen utarbeidet underveis i arbeidet med biografien, er gitt til Nasjonalbiblioteket. Kartoteket består av kronologisk ordnede kort for hvert eneste kjente brev fra Camilla Collett. På hvert kartotek kort (Ms.fol. 4120) har Ellisiv Steen for hånd skrevet et kort referat av innholdet i brevet (Ms.fol. 4120).

Om utgivelsen

I denne utgaven publiseres alle Nasjonalbibliotekets brev fra Camilla Collett til ekteparet Ibsen i sin helhet. Alle bevarte brev mellom dem er dermed nå trolig publisert, for Nasjonalbiblioteket eier betydelige arkiver etter både Camilla Collett og Henrik og Susanna Ibsen. Ibsens svigerdatter Bergliot Ibsen ga Nasjonalbiblioteket i 1949 det som var tatt vare på av Ibsens mottatte brev (Brevs. 200). Tilsvarende testamenterte Camilla Colletts arvinger hennes mange bevarte brevkladder til Nasjonalbiblioteket (Brevs. 5). Brevene som nå publiseres, befinner seg hovedsakelig i disse to samlingene.

Man kunne ha valgt å dele utgivelsen i to: én gruppe med brev til Henrik Ibsen og en annen gruppe med brev til Susanna Ibsen. Grunnen til at de er blitt slått sammen, er at en del av brevene er forventet lest av begge selv om de er stilet til den ene av dem. Et eksempel på dette er brevet til Henrik Ibsen 19.-21. februar

1872: «At jeg gruede mig for denne Reise hid, ved De nok bedste Ibsen, og hvor megen Grund jeg har havt dertil, vil De kunne se af mit Brev til Fru Ibsen, hvori jeg har gjort et Forsøg til en Skildring af den, der stærkt trænger til at udfyldes ved Phantasiens Hjelp.» I utgivelsen her har vi valgt å ta med tre dikt som Camilla Collett sendte til Ibsens og som lå sammen med brevene i Brevs. 200. Når det gjelder to av disse diktene, er det uvisst om de er skrevet til Henrik eller til Susanna eller til dem begge (se noter ved de enkelte diktbrev).

Brevene utgis kronologisk med udaterte brev sist. Helt til slutt utgis de brev som vi bare kjenner kladden til, og som muligvis aldri er blitt sendt. Men det er ikke helt enkelt å ordne brevene kronologisk, for Camilla Collett var ikke alltid så nøye med å datere sine brev, så mange av dem er enten helt uten datering eller har mangelfull datering. For eksempel mangler ofte årstallet, og i et tilfelle er datoen hun har skrevet, høyst sannsynlig feil. I slike tilfeller er andre brev fra samme periode konsultert, og Ellisiv Steens Camilla Collett-kartotek (Ms.fol. 4120) er gjennomsett. Undersøkelsene rundt dateringene er beskrevet i de generelle notene ved begynnelsen av hvert enkelt brev.

Transkripsjonen av Camilla Colletts brev har gitt en del utfordringer fordi hennes håndskrift er vanskelig å lese. Hun bruker stort sett gotiske bokstaver, men også noen latinske forekommer. Dessuten er hun ikke konsekvent i utformingen av de enkelte bokstavene, og det gjør skriften ganske utfordrende å tyde. Når hun så i tillegg i noen brev skriver slurvete på grunn av dårlige skriveforhold eller fordi at hun er opphisset og engasjert og dermed skriver fort, så blir skriften enda vanskeligere å lese. Likevel er målet med denne utgivelsen å gi en pålitelig og bokstavtro tekst. Det har vært nødvendig å vise hvor i teksten noe er føyd til eller strøket, for hvis bare det endelige resultatet etter rettelsene var blitt vist, ville det flere steder ikke gi en sammenhengende tekst. Prinsippene for utgivelsen av brevene er beskrevet nøyere her: [«Prinsipper for utvalg og transkripsjon»](#).

Om innholdet i brevene

Brevene mellom Camilla Collett og ekteparet Ibsen forteller om et vennskap bygget på gjensidig respekt, og det ligger varme og hengivenhet i Camilla Colletts forhold til Susanna Ibsen. Susanna var tydeligvis et av de menneskene Camilla Collett i den siste del av sitt liv oppriktig satte pris på, og denne hengivenhet innbefatter også Susanna og Henriks sønn Sigurd, som Camilla Collett flere steder omtaler og sender hilsen til. Det virker nesten som om Camilla Collett i en periode hadde en plass i Ibsens innerste familiekræts. Det er tydelig at hun satte dette vennskap høyt, for hun skriver ofte at hun savner samværet med dem, og det er i brevene fra henne flere steder mer eller mindre realistiske planer om hvordan de kan treffes. Her et eksempel fra brevet hun skrev til Henrik Ibsen 12. januar 1880: «Jeg forsikrer Dem Ibsen, at både Gaven og Ordene der ledsagede den, har vakt en Længsel efter *Dem* og *Fru Ibsen* og *Sigurd*, som jeg formelig må kjæmpe imod, skal den ikke drage afsted med mig og lade mig, istædetfor at søge det påtænkte Vinterophold i en Middelhavsby, lande i München.»

Brevene inneholder dessuten gode beskrivelser av Camilla Colletts omflakkende liv i Europa. Reiselivets utfordringer som avgangstider, billettsystemer, togkomfort, overnattingssteder m.m. beskrives utførlig, og livet som dikter i frivillig eksil trer tydelig frem: det ensomme liv på pensjonater i fremmede byer, og savnet etter selskap med likesinnede. For eksempel skrev hun 1. juni 1882 slik: «I Paris er det en Plage med denne Oversvømmelse af Engelske og så som de snakker disse Mennesker! og vil man høre til, er det altid noget kjedeligt, ubetydeligt det dreier sig om.»

Et annet tilbakevendende tema i brevene er kampen for kvinnenes plass i samfunnet. Camilla Collett både beundrer Henrik Ibsen for hans bidrag i kvinnekampen og kritiserer ham for ikke å være tydelig nok: «Men hvorfor altid lade sine Bomber springe i vore Kyststæder og Småbyer? Hvorfor ikke sende en rigtig kraftig Vækker til os directe, og lade den falde lige ned på Stortorvet eller Karl Johans Gade – bed ham om det!» (1. juni 1882).

Flere personer omtales i brevene, og de som er viktigst i tillegg til Sigurd Ibsen, er følgende (i alfabetisk rekkefølge): Bjørnstjerne Bjørnson, Marie Colban, Alf Collett, Fredrik Hegel, Jonas Lie, ekteparet Andreas og Amalie Munch, John Paulsen og Magdalene Thoresen.

Forkortelser

HIS: *Henrik Ibsens skrifter*
ODS: Ordbog over det danske Sprog

Litteraturliste

Litteratur med fulle referanser i noteapparatet er ikke med i litteraturlisten.

Collett, Camilla. 1913. *Samlede verker*. Mindeutg. Bind 3. Kristiania og København: Gyldendal

Heber, Lilly. 1911: «Camilla Collett og Henrik Ibsen. En brevveksling». *Tidens Tegn* 31. desember 1911. Kristiania

Henrik Ibsens skrifter (HIS). 2005-10. Oslo: Universitetet i Oslo. I kommisjon hos Aschehoug

Kollhøj, Jens Petter. 2014: «Nok av stygge bilder. Camilla Colletts kamp mot fotografiske tilfeldigheter». *Å bli en stemme. Nye studier i Camilla Colletts forfatterskap*. Nota bene 8. Oslo: Nasjonalbiblioteket/Novus forlag

Ordbog over det danske Sprog (ODS). 1918-56. København: Gyldendal

Steen, Ellisiv. 1954: *Den lange strid: Camilla Collett og hennes senere forfatterskap*. Oslo: Gyldendal

Steen, Ellisiv. Unpubl.: Camilla Collett-kartotek. Nasjonalbiblioteket Ms.fol. 4120

Sæther, Astrid. 2008: *Suzannah. Fru Ibsen*. Oslo: Gyldendal

Prinsipper for utvalg og transkripsjon

1. Utelukkende brev som befinner seg i Nasjonalbiblioteket, tas med i denne publiseringen.

2. Alle brev er tatt med, også de som bare er bevart som kladd, og hvor det dermed er uvisst om brevet ble sendt. I de tilfeller hvor det både finnes sendt brev og kladd til samme blir bare det sendte utgitt. Kladden blir sammenholdt med det sendte brevet og brukt som støtte i tydingen av vanskelige tekststeder. Det gis en karakteristikk av de tekstlige avvik fra det sendte brevet i en note (se 4).

3. Brevene utgis kronologisk med de udaterte til slutt. Helt til sist utgis de brev som bare finnes i kladd, og de kan i noen tilfeller utgis ukomplett hvis deler er så uleselige at nøyaktig transkripsjon må oppgis.

4. Generelle opplysninger om brevet gjengis i en note ved begynnelsen av hvert enkelt brev. Det gjelder for eksempel diskusjon av dateringen hvis denne er mangelfull eller feilaktig, opplysninger om avsendersituasjonen, påskrifter med annen hånd og karakteristikk av variasjon i forhold til en eventuell kladd.

5. Transkripsjonen er nøyaktig og bokstavrett, det vil si at Camilla Colletts rettskrivning er beholdt, og skrivefeil er rettet bare i de tilfeller de forstyrrer lesningen. Alle slike rettelser er forsynt med en note.

6. Opplagt manglende bokstaver eller ord er satt til i skarpe klammer []. Det gjelder også manglende punktum ved setningsslutt.

7. Manglende diakritisk tegn over å rettes stilltiende med mindre ordet gir mening også med a. Da settes det inn en note. Manglende diakritiske tegn ved andre bokstaver markeres ikke.

8. I noen tilfeller er det vanskelig å avgjøre om en bokstav er stor eller liten. Det gjelder spesielt d/D, b/B og k/K. Her velges den form som følger normen.

9. Camilla Collett skrev sitt eget navn og hovedstadsnavnet Christiania med en forbokstav som er lik den hun brukte for K. I transkripsjonen brukes alltid C i slike

tilfeller.

10. Håndskriften er til tider ganske slurvete og vanskelig å lese, men transkripsjonen tar som utgangspunkt at teksten gir mening, og slurvete bokstaver og ord er derfor transkribert velvillig ut fra sammenhengen. Det har i noen tilfeller vært nødvendig å markere usikker lesning med spisse klammer < >, og helt uleselig tekst markeres slik: <...>. Samme markering brukes ved tap av tekst på grunn av skade i papiret, men da settes det i tillegg inn en note.

11. Tekst som er strøket, er markert med gjennomstreking.

12. Tilføyde tekst gjengis som hevet over linjen. I tilfeller hvor det er tvetydig hvor den tilføyde teksten skal inn, er det lagt til en note.

13. Enkle rettelser gjort ved strykning av tekst i linjen og tilføyde tekst over linjen er markert med gjennomstryking av teksten i linjen og den tilføyde teksten hevet over linjen.

14. Tekst som er understreket eller har annen utheving, gjengis med kursiv, og det skjelnes ikke mellom typografisk og retorisk utheving. Tekst skrevet med latinske bokstaver markeres ikke.

15. Ord delt ved linjeslutt uten bindestrek gjengis stilltiende som ett ord med mindre det er tvilsomt om ordet er ment som ett ord eller to. Ved tvil settes det inn en note om at bindestreken mangler.

Kilder

Brevs. 200:

[Brev til Susanna Ibsen, 14. februar 1872](#)

[Brev til Henrik Ibsen, 19.–21. februar 1872](#)

[Dikt til Henrik og/eller Susanna Ibsen, \[1877\]](#)

[Brev til Susanna Ibsen, 17. april 1877](#)

[Dikt til Susanna Ibsen, 13. mai 1877](#)

[Brev til Susanna Ibsen, \[mai–juni 1877\]](#)

[Brev til Henrik Ibsen, 6. november 1879](#)

[Brev til Henrik Ibsen, 12. januar 1880](#)

[Brev til Susanna Ibsen, 12. februar 1880](#)

[Fotografi med hilsen til Henrik Ibsen, 17. september 1880](#)

[Brev til Susanna Ibsen, 18. oktober 1880](#)

[Brev til Susanna Ibsen, \[november 1880\]](#)

[Brev til Susanna Ibsen, \[31. juli 1881\]](#)

[Brev til Susanna Ibsen, 1. juni 1882](#)

[Brev til Henrik Ibsen, 12. februar 1883](#)

[Brev til Susanna Ibsen, \[12. februar 1883\]](#)

[Brev til Susanna Ibsen, 5. april 1884](#)

[Brev til Susanna Ibsen, 12. juli \[1884\]](#)

[Dikt til Henrik og/eller Susanna Ibsen, juli 1887](#)

[Brev til Henrik Ibsen, 24. februar \[1889\]](#)

[Brev til Susanna Ibsen, \[1890-årene\]](#)

Ms.4° 2590:222:

[Visittkort til Henrik Ibsen, udatert](#)

[Brev til Susanna Ibsen, udatert](#)

Brevs. 5:

[Kladd til brev til Henrik Ibsen, august 1881](#)

[Kladd til brev til Susanna Ibsen, \[1894\]](#)

L. 1877
BREV-21177
200

Santofens Stræde 1.
17de April 1877.

Ejeren Sun Ibsen!

Jeg nægter ikke at Dees foretagne
Misbilligelse af mit Lønn til D. for
Lige såvel sampligt mig. Det er ikke første
Gang det forekommer mig, at jeg med uindvirkelse
følger at kunne bidrage til noget Gode,
gideligt Dømmet til Dett.

Jeg tror dog at Dees Opfat-
ning af Dees Lønn bør være en Færdsels-
sag ikke. Jøllers Bled, når De forvinder
at Jøllers Dees migst i D. Jøllers.

Eksempel på brevfor side

(brev til Susanna Ibsen, 17/4 1877, Brevs. 200)

14. februar 1872. Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

Rom den 14de Februar 1872.

De var saa inderlig god mod mig kjere Fru Ibsen, under mit lange nødtvungne, ellers uudholdelige Ophold i Dresden, viste mig saamegen Interesse, at jeg maa tro den har fulgt mig ogsaa uden for Perronen, hvor vi skiltes, og at det ikke vil være Dem ukjert, at høre hvordan det videre er gaaet mig. At det for største Del bliver en «Jeremiade», kan De omtrent beregne selv, om De ikke havde temmelig bestemte Antydninger dertil i mine Udgydelser for Dem, naar vi saadan sad de hyggelige Aftener sammen. Men hvorfor er De og Deres Søster^{ki} ogsaa af dem der opmuntre Saadanne, ja viser dem en farlig Deltagelse? Altsaa en *Jeremiade* – (jeg har ingen Grund til ikke at beholde Ordet hvormed man allerede har døbt de enkelte Stykker Selvoplevelse der hist og her ere komne frem) – bliver det, belav Dem kun derpaa!

Fra Dresden gik det altsaa afsted, idet jeg samlede fortvivlet al den *Smule* [2] Evne der er givet mig til at møde Situationen ^{som den jeg var stillet i[.]} Denne skjerpede Agtpaagivenhed, med dertil hørende Angst, er i sig selv nok til at gjøre en saadan Reise lidelsesfuld, selv om den fører heldig gennem Skjærene, hvilket jeg desværre ikke kan sige lykkedes mig. Kulden tog til i en følelig Grad og forlod os ikke førend jeg^{vi} var over Brenneralpene. Jeg tænkte først paa at overnatte i «Innspruck», for at undgaa Nattetoget over Fjeldet, men det var for tidlig Kl 5 om Eftermiddagen at gaa til Ro. Gid jeg dog havde gjort det! Her begyndte først mine egentlige Møisommeligheder. Slettere Kupeer ^{ingen reserve[re]de}, en brutal Konductør, der vilde tvinge mig til at sidde ~~alene~~ i en Kupé med en eneste Herre, ~~da~~ jeg vægrede mig derfor og sprang ind i en anden, her var dog en Dame og en Herre, men ak den første gik snart sin Vei! .. Samme Nød! Man tænker sig jo saadan midt om Natten paa det vilde Fjeld, alleslags Rædsler hentede fra «Vaggon» Krøniken; ~~og~~ alene Forestillingen derom gjør det jo saare uhyggeligt. Efter en ny Scene med den fæle Konductør, hvem jeg maatte true med Angivelse – foretrak jeg en

↔Kupé hvori der var 4 Herrer – thi der var næsten ikke Damer med! – [3] altid bedre! men den Ondskabsfulde hævnede sig ved at tage min Varmeflaske bort, saa jeg omtrent fra Midnat indtil vi Kl 4 naaede Verona, sad stiv af Frost. Da jeg her vaagnede op af en Slags Forstenelse, ser jeg alle stige ud og paa mit Spørgsmaal, om der skal byttes Tog, svares der «Oui, madame, oui!»] Jeg følger Strømmen ud mod den anden Side, men intet Train er at se der – jeg tror fremdeles at det er i Nærheden – men til min Skræk forsvinder den Ene efter den anden af mit Følge og jeg står der midt i den fremmede By, ~~id~~ tilsidst alene, altid med min ingenlunde lette Kuffert i Haanden. Af ~~et~~ ↔ en Langer jeg mødte, der saa skikkelig ud, fik jeg vide, at Banegaarden ^{han nævnte mig En, der viste sig at ligge uhyre fjernt fra den jeg havde forladt, lige i den modsatte Side af Byen!} befandt sig uden for en af Byens Porte '...' – Vogn var der ikke at se, han skaffede mig en Bærer. Tænk Dem nu Situationen kjere Venner! muttersalene med denne, en sand Lazzaron i den overmaade slet oplyste By. Jeg kunde [4] jo ikke vide hvor han førte mig, det var ^{gjennem} nogle skrækkelige Gyder syntes jeg der ofte kun belystes af en Lampe ved Enden af 'samme' – – havde han villet benytte sig af Leiligheden, vilde det have været den letteste Sag af Verden. Kufferten holdt han allerede i Haanden. Jeg befalede ~~mig~~ virkelig min Sjel Gud i Vold, jeg var vis paa, at slap jeg ud af den ene Fare, var en Anden mig dog vissere: at jeg ikke holdt Løbet ud, jeg tænkte mig nemlig bestandig det ventende Train der kunde gaa fra mig. Midt i dette Mørke skimtede jeg pludselig nogle Lys ~~bevæge sig~~ langt borte der nærmede sig. Det var 6 af dem der med en underlig Regelmæssighed bevægede sig. Det var et natligt Ligtog, 4 bar Kisten, bag efter gik en Pater med en sort tilsløret Kvinde. Hvilket Indtryk det gjorde kan det dømmes om. Ankommen til Banegaarden fik jeg vide at – *jeg skulde blevet hvor jeg var*. Det manglede bare. Herfra kunde jeg vistnok ogsaa gaa, men først Kl 3 om Eftermiddagen. At vente i den tomme iskolde Ventesal, i den Tilstand jeg var, syntes mig dog tilsidst for frygtelig og vilde vel ufeilbarlig [5] ~~hjem~~ ↔ ^{bragt mig} en eller anden dødbringende Forkjølelse i hvilken Skikkelse man nu kunde tænke sig den, altsaa ind i Byen igjen, til et Hotel, vel i et ganske koldt Værelse, men der var dog en Seng at putte sig ned i. Saaledes kom jeg da taalelig i Behold til Bologna, hvor der mødte mig en ny Række Fataliteter, hvorom nærmere i mit Brev til Ibsen. Jeg nævner ikke engang den Ubehagelighed, bare man stiger ud paa en Station at se sig omringet af en Hob mistænkelige Skikkelser: Bærere, Kommissionære for Vertshuse i Nærheden, der blive ved at forfølge En, ligesaa lidt vil jeg tale om det jevne Snyderi man er et Offer for, hvorledes mine stakkels tyske Sedler og tilsidst et Par af Guldmynterne smeltede ind i Omsætningen – i München tror jeg det var, betalte jeg omtrent 10 s[killing] norsk for at vadske mine Hænder! – Det er ikke Røveren med Karabin

paa Nakken, som ærligt afkræver En: tu bourse ou la vie,^{k2} som ere de værste. Jeg skjelner mellem de Tamme og de Vilde.

Søndag Aften saa jeg da Maalet for mine [6] Reiselidelser. Mit Haab, min Drøm om ~~straks at kunne nyde~~ den Nydelse at kunne hvile ud i et hyggeligt Værelse, blev dog skuffet, ellers havde det ikke været komplet. I næsten *tre* Timer – jeg betalte dog derfor – kørte jeg fra Hotel til Hotel, alle overfyldte paa Grund af Karnevalet – indtil Jonas Lie,^{k3} fik mig anvist et lidet daarligt Hotel i Nærheden af ham. Her gjorde jeg idetmindste grundig Kjendskab med det romerske Smuds, om ikke andet, og da jeg efter 6 Dage (a 5 fr!) saalænge maatte jeg holde ud, ~~tog d~~ endelig slap derfra, radskede jeg ligetil Støvlehanleren, saa jeg kan sige bogstavelig at have rystet Støvet af mine Fødder – For Øieblikket, kun for at vinde Tid, til at søge et privat Logi, befinder jeg mig i ~~et~~ en meget elegant Pension, hvor der er kjedeligt, ubekvent og dyrt. Jeg ser og aner en Herlighed omkring mig, men som jeg endnu er for træt til at nyde Noget af. Det er især en sjelelig Nedstemmelse der har knuget mig siden jeg kom hid, endelig er Maalet [7] for mine Ønsker naaet, men den Friskhed hvormed jeg for Ex. modtog de første Indtryk under mine Pariserophold er ikke Spor af. Jeg tror jeg var for overanstrengt da jeg forlod Dresden. Og saa føler [jeg] mig saa skrækkelig alene her – med Tanken paa den uhyre Afstand mellem Mine! Her er Ingen jeg kan slutte mig til, de Individier hvorom der kunde være Tale, ere Alle saa omgivne at jeg taber Modet blot ved at tænke derpaa. Der er Fru Brodtkorb,^{k4} det er en fin, yndig Sjel tror jeg, men hun har en Vagt af 4 unge Damer omkring sig – Jonas Lie: En stor Familie. *Fru Munch*,^{k5} som jeg vist havde regnet paa, da jeg holder meget af hende, er for mig rent inabørdable.^{k6} Hun har ikke alene den undgaaelige Frøken Bjerre/dansk^{k7} med, men denne igjen sin Veninde, en gammel svensk Enkefrue, dertil Guvernanten for Barnet, altsaa en hel skandinavisk Garde, alle disse lave en Familie, og have leiet en hel meget [8] elegant Leilighed paa Corso^{k8} til 500 franc om Maaneden, alting i Huset, prægtig Opvartning. Men Munch^{k9} selv synes jeg ikke ser rigtig glad ud, men mere gnaven og smaatrættekjer end sædvanlig, jeg tror ikke heller noget kan <stegge> en Aand som hans mere, end saadan daglig Tvang, i Forening med et mageligt Velvære. 5 Individ omkring ham, der alle leve et Kaminliv, ikke En med hvem han kan gaa ud! Det er en stor Misforstaaelse at reise til Rom i saa stort Kompagni – (I saadan liden Stat er der aldrig rigtig ligevægtigt; En er gjerne Offeret.) Alene er ligesaagalt, det føler jeg nu. Ak hvad vilde jeg ikke give om jeg havde min venlige kjere Frøken Marie her! At De boede her og jeg kunde ty hen til Dem! Fra Fru Colban^{k10} har jeg havt et hjerteligt Brev, hun forlader nu Paris, da Fru <Rechnitz>^{k11} er syg, for at tage til hende i Baden Baden.

Hun lægger alle mulige Planer for at vi skulle mødes og leve sammen. Det er saagodt som min eneste gjenlevende Veninde. Men gode Gud! Arket er jo ude! Jeg faar knapt Rum til at sige Dem Farvel og saameget andet der ligger mig paa Hjertet. *Skriv intet Ord om mine Reisefata hjem*, men skriv heller til mig derfor vil jeg være Dem langt taknemligere. En venlig Hilsen til den elskværdige gamle Frøken <Rutkopf>. [k12](#)

Farvel kjere gode Fru Ibsen glem ikke ganske Deres Camilla C.

19.–21. februar 1872. Brev til Henrik Ibsen.

Brevs. 200

[k13](#)

Roma 19de Februar 1872.

At jeg gruede mig for denne Reise hid, ved De nok bedste Ibsen, og hvor megen Grund jeg har havt dertil, vil De kunne se af mit Brev til Fru Ibsen, hvori jeg har gjort et Forsøg til en Skildring af den, der stærkt trænger til at udfyldes ved Phantasiens Hjelp. Det var en i alle Henseender frygtelig Reise. Til dens lykkelige Chancer maa jeg regne at jeg de to første Nætter ikke frøs i hjel i Kupeen – (tyk Is paa Vinduerne) at jeg ikke bogstavelig ~~ikke~~ er bleven plyndret og at jeg befinder mig her paa Stedet, nogenlunde sauf et sain[.][k14](#) [2] Af Uheld kan jeg blot siges at have havt Et og det er dette der driver mig til atter at ty til Deres velvillige Hjelpsomhed, den jeg allerede meget stærkt har udbyttet. Omslaget paa min lille Biletbog, vilde ikke længe holde, ved den idelige skyndsomme kremmen ud, løsnede det tilsidst ganske, og jeg gjemte det en Tid lang, uden at Nogen spurgte efter det. Jeg havde paa denne Maade afgivet en Række Billetter, og da som sagt Ingen forlangte at se det, troede jeg det værdløst, og kastede det mellem andre Papirlapper væk, da jeg kom til Verona. Heller ikke her spurgtes derefter. Først i Bologna, lige idet Nattetoget skulde [\[3\]](#) afgaa, blev det mig afkrævet – og jeg maatte løse ny Billett (13 francs) til Florenz. Fra Florenz til Rom ligedan, tilsammen 43 francs. Høist taknemlig maa jeg være Dem for Anvisningen paa Rodolfo i Florenz. Her hvilede jeg i nogen Tid. Gjennem ham, fik jeg paa Biletkontoret dersteds den Besked at jeg burde skrive til Dresden og erholde Attest fra Jernbanebillettøren der, for at jeg rigtig, Torsdagen den 8de Februar rigtig har løst min Gjennemgangsbillet til Rom. Det var da muligt, ja sandsynligt, at jeg fik mit Udlæg erstattet. Kunde nu dette ske ved Deres velvillige Mellekomst, og De sende mig en saadan Attest, har Konsul [\[4\]](#) Bravo^{k15} lovet at gjøre Sit dertil. Fra ham skal jeg

hilse Dem meget. Han bad mig spørge Dem, om De ikke havde modtaget et Brev fra ham, dateret 18de Januar, adresseret til Deres forrige Bolig i Königsbrückerstrasse, paa hvilket han ikke havde erholdt noget Svar.

Du og Deres Familie har ganske forvænt mig i Dresden. Hvor jeg savne Dem her! Jeg savner Fru Ibsen og Frøken Thoresen^{k16} mer [end] jeg kan sige. De forstod mig, til dem kunde man sige Alt, de opfattede smuk og klart og aldrig smaat. Hvorfor Ibsen bor De ikke her i Rom? Her synes jeg, selv døende Kræfter maatte vækkes til live, men en frisk kraftig [5] Stræben maatte kunne naa det høieste den kunde naa. Rom maatte kunne byde byde Alt hvad man ønskede, selv Ro til Arbeidet, maatte kunne tilfredsstille Enhvers og Ethvert Krav. Jonas Lies Børn tage privat Undervisning[.] Det kunde Deres lille Sigurd^{k17} jo ogsaa min ufortrødne Ridder under mit Dresdener<kompagni> – jo ogsaa, forresten lære af – Rom. Gid De boede her! Med dette Ønske slutter jeg, og det skal gjelde som et inderligt Tak for Sidst, for det sjeldne Gjestevenskab De har vist mig.

Camilla Collett.

[6] Den 21^{de}

Netop i Begreb med at avsende Brevene kommer der 2 Breve. Det Ene fra Alf^{k18} over Dresden. Det Andet var fra Hegel.^{k19}

Jeg ventede ikke Glæde af mit Arbeide, jeg var fattet paa at der maatte komme Noget i Veien. Men jeg troede det ikke muligt at en Mand ganske kunde gaa fra sit Løfte, det han øieblikkelig, paa det *utvetydigste*, uden Betingelser tilsagde mig, da jeg sidste Aften før min Afreise fra Kjøbenh. talte med ham. Og dog er det han. ^{Dog} jeg ser ligeoverfor en Kvinde er *alt* muligt. Han frasiger [7] sig bestemt Forlaget og har sendt Manuscripterne til min Søn Oscar.^{k20} Han angiver derfor tvende Grunde. Jeg yttrede til ham i Løbet af Samtalen, at Erik Bøegh^{k21} havde <h>avt> en Del deraf til Giennemlæsning og havde lovet at anbefale det. Det er sørgeligt at det skal være nødvendigt. Da jeg imidlertid fik Tilsagnet, lod jeg Bøegh gennem Oscar hilse, at Sagen lykkelig var ordnet. B. har derfor ikke troet det nødvendigt at opfylde sit Løfte. Den anden Grund, der synes at være den bestemmende er den, at [8] han, H. har bragt i Erfaring at jeg har været misfornøiet med ham som Forlægger. Skulde en Mand¹Forlægger lytte til Saadant, blev der neppe trykt en Bog. Hvorledes han forresten i saamange Aar har kunnet være uvidende om dette og at det netop nu siden jeg talte med ham er kommet ham [for] Øre, det er selv mig, der jeg dog er noget vant til Skuffelser, et lidt for grusomt Spil af Tilfældet[.]

Jeg vilde bede Dem Ibsen om at understøtte den Svages Sag, deres Ord vilde havt Vægt. Jeg gjorde det ikke, fordi jeg troede det vilde være Dem imod, da jeg mærkede at de i saa meget ikke bifalde min Anskuelse. Jeg er rent sønderknust, og burde helst reise strax hjem. Skriftlig formaar jeg Intet herfra, og al Glæde her er mig dog forbittret. Dette var formeget. Camilla Collett

[1877] Dikt til Henrik og/eller Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k22](#)

Man bryder med det strengt Partikulære
De gamle Led og Stængsler falde Dag for Dag.
Kring Menneskehedens fælleds store Sag,
Vil man se Alt sig fylke mer og mere.
Selv Poesien, Hjertelivets Tolk,
Der inderligt dog henger ved sit Folk.
Selv den, der mest til Hjemmets Lunhed trænger,
Kan ikke holde Stand bag Gjerdet længer.
Lystrende det samme Bud,
Den tager sit Parti og vandrer ud!
.. Når derfor indenfor et Hjemlands snevre Kreds,
Man ikke strax sig kan – det hænder Flere –
Spidsborgerligen pent indregistrere,
Så skabe man sig derfor ikke Sorger,
Fattet, vel tilfreds.
Man tager Sagen da, og bliver *Verdensborger*.

17. april 1877. Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

Karlsplatz strasse 1. 17de April 1877.

Kjere Fru Ibsen!

Jeg nægter ikke at Deres strenge Misbilligelse af mit Brev til S. [k23](#) har ligesom lamslået mig. Det er ikke første Gang det hænder mig, at jeg med inderligste Ønske at kunne bidrage til noget Gode, ynkelig kommer til Kort.

Jeg tror dog at Deres Opfatning af Sagen berørⁿ¹ på Forudsætninger som ikke holder Stik, når De formåede at sætte Dem rigtig ind i Forholdene. [2] Ethvert nobelt Gemyt vil så naturligt gå ud fra disse Forudsætninger, men som sagt, man bliver nødt til at opgive dem.

Vi kunne *neppe* antage at Fru Tho. [k24](#) skulde føle sig for stolt til ~~at~~ selv at søge, hvad Andre i hendes Stilling har søgt, og som De jo oplyste mig om må søge selv. Venter hun på at Modparten ~~selv~~ skal tage Initiativet så frygter jeg, *hvor berettiget denne Forrentning kunde være*, at hun vil blive skuffet. I ethvert Tilfælde, er en usynlig Påvirkning af velvillig Hånd, ikke at forsmå, et sådant lille Skub, har, som Forholdene nu engang ere, vist sig som en Nødvendighed. Vi [3] må ikke glemme at vi befinde os i *Per Gynts* Land, og at de Hædersmænd der styre dette, ikke tydelig nok kunne <forbogstaveres>, at der gives en kvindelig Fortjeneste der ikke står i nogen direkte Sammenhæng med dem og deres daglige og timelige Velvære, men som gjør Krav på at anerkjendes for sin egen Skyld. Det er Alt for Nyt for dem endnu! Man kan, som sagt, ikke tænke sig disse Sind og Øren døve nok – bør ikke forsmå noget der kunde tænkes at virke på dem. 9 (Ni) Argumenter kunne spildes på dem, men hvem ved! måske det tiende kan virke! En Anden kan meget lettere stille disse end Vedkommende [4] der måtte indskrænke sig til den tørre Ansøgning. Ingen har påtaget sig nogen Uleilighed i så Henseende for mig, jeg skulde såmæn

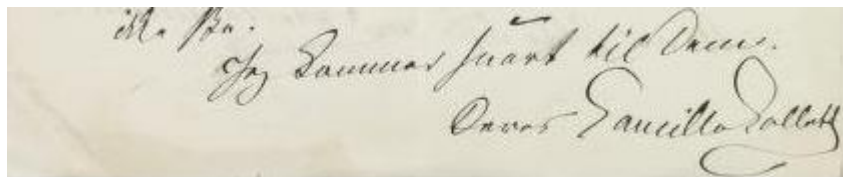
takket til. Jeg måtte pent kare Kastagnene selv af Asken, og mine Fingre svide endnu derved.

Kun det inderligste Ønske at kunne være Fru Th. til nogen Gavn, og uden at hendes Stolthed i mindste Måde skulde finde sig såret – thi dette var jo en fuldstændig privat Sag mellem Trediemand og mig – kun dette Ønske bragte mig på den Idé \longleftrightarrow at vove et Forsøg på en Indledning af Sagen – lykkedes det ikke, så var der da ingen Skade skeet.

Men når De, Datteren, misbilliger det, så skal det naturligvis ikke ske.

Jeg kommer snart til Dem.

Deres Camilla Collett

A photograph of a handwritten note on aged paper. The text is written in cursive and includes the words 'Min Ven.' at the top left, followed by 'Gj. Samuelsen sendt til Dem.' and a large, stylized signature 'Camilla Collett'.

Hilsen og signatur i brev til
S. Ibsen 17/4 1877 (Brevs. 200)

13. mai 1877. Dikt til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k25](#)

Til Fru Ibsen!

Just som jeg stod med Søilenⁿ² i min Hånd.
Der faldt mig ind: Ei blot ved Blodets Bånd,
Den gamle Østråtslægt tilhører *Du*,
Men og i Sind og Ånd og stærken Villie,
Du slægter på Hin vældige Familie,
Og slige Kvinder trænger vi just nu.
[2] Jeg stirred på det gamle Smykke,
Med hine mange Slyngninger og Snirkler,
Der sært Facetterne, de kantede omzirkler,
Og tænkte: tør til Sagnet ret vi fæste Lid,
Så skriver dette underlige Stykke
Sig helt jo fra *Fru Ingers* Tid!
Og derfor skal det også gå i Arv,
Til den af hendes Slægt, høitideligen kåret,
Der <sindrigt snildt> som hun, dog mildere i Hu!
Og vi som hun omspændt af vilde Tidens Gru,
Har lyttet ret til Tidens dulgte Tarv,
Og sin Skjærv ærligt til dens Bygværk båret,
Og det har Du Susanna, det har Du!

C.C.

München den 13de Mai 1877.

[Mai–juni 1877]. Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k26](#)

Kjere Fru Ibsen! Hjemkommen til Hotellet oplyser Portneren mig om at det er feilagtig hvad Hin Baneofficiant har opgivet for mig at det almindelige Tog går Kl 7–10. Det går nemlig allerede 6 1/2 og Hurtigtoget 6 1/4, jeg skriver Dem derfor i min Angst for at De og Frøken Krebs^{k27} skal gå forgjeves og tillige for at bede Dem da det er så tidlig, heller at afstå derfra, jeg vil allerede være der før 6 da det intet har forandret i min Beslutning, kun ved jeg ikke hvilket af disse Tog jeg vælger, det kommer an på om jeg hurtig kan komme afsted fra Strasburg, eller <blive liggende>, i så Fald tager jeg med Hurtigtoget Giennemgangs^[2] billett helt til Paris. Når De kun vilde gjøre mig den store Tjeneste at avertere Frøken Krebs om denne Forandring[.] Det er dog skammelig at man blive sådan narret. ~~K<...>~~ Ser jeg Dem så ikke mer så hjertelig Lev vel og Tak for denne Gang. Fra Paris skriver jeg Dem.

Camilla C.

Jeg kan ikke tvivle på at Portnerens Oplysning er rigtig da den trykte ~~D<...>~~ <henger> i hans Værelse.

6. november 1879. Brev til Henrik Ibsen.

Brevs. 200

[k28](#)

Grand Hotel Kjøbenhavn 6te Nov. 1879.

Uforlignelige Ibsen!

Hil være Dem der af Alle, Store og Små har Mod til at slå rigtig i Bordet til os herhjemme, thi at slå bare lidt, ligesom jeg, eller rive Bordet overende med et Brag som en vis stor Digter, nytter aldeles ikke. De alene har truffet det rigtige Pas for os.

Ja hil være Dem, den egentlige Opdager af *Per Gynts Land*, og som har [2] Mod til at give os ganske uforfalskede Skildringer derfra – en Opdagelse der vil både os alle mere end den hele Nordenskjøldske Expedition tilsammentaget. Kun vil jeg – desværre *mod* Deres Tilladelse – have sat Grændsen for *Per Gynts Land* hvor ~~←→~~ gamle D. ender – Dette vort gamle *Præceptorland*, ~~←→~~ der endnu slet ikke kan komme ud Vanen med at behandle os som Skolebørn.

Forresten har dette sidste År været meget bevæget. Den ene store Begivenhed har afløst den anden, om dem alle kunde der skrives de vidunderligste Dramer. Først *Flagsagen*. [3] Så fik vi Plougsdyrkelsen med sine Feste hvor der offredes flere Gaver end Huset kunde modtage, og hvorved «3000 nordiske Kvinder» blev begejstret til at indbilde sig, at C. Pl.g^{k29} var en stor Poet og – en «Ven af Kvindesagen». Så stod der virkelig i Indbydelsen. Jeg måtte med Vemod tænke på vore stakkels bortgangne Digtere, der aldrig har modtaget det fattigste Tegn på nogen Hyldest af vore «nordiske Kvinder» – min Broder, ^{k30} som Christiania Damer ikke havde rakt en Lædskedrik om han havde bedt om den – på Welhaven^{k31} der døde forladt og forbitret. Og dog – jeg tror Gud forlade mig, at denne naive Ufølsomhed, som vel lå til Tiden, huer mig mere [4] end disse stultede, hule Orationer til Ploug. Jeg fik rent ud Kvalme over dem. – Så kom den store

Kongeprocess: Hans Majestæt Bj. Bjørnson^{k32} mod Digteren Oscar Frederik^{k33} – eller lad os fatte os mere naturlig forståelig: Digterkongen Bj.son^{d. 1ste} mod Kongedigteren Oscar den 2^{den}, en Begivenhed som vistnok til den *førstes*, om *just ikke til den Sidstes* store Tilfredsstillelse vakte den umådeligste Opsigt, på begge Halvkugler af vor lille Jord – Han kom tilbage fra sin Wienertur, beruset af denne Opsigt og de Hyldninger den have indbragt ham ~~på hans Reise~~, for efter et kort Ophold i Kjøbenhavn, hvor *Hegel*^{k34} holdt åbent Taffel for ham, at begive sig Hjem til «Gousla», som nogle af de Kjøbenhavnske Blade udtrykker sig, om af fuld dansk naiv Uskyldighed, tør jeg ikke afgjøre.

12. januar 1880. Brev til Henrik Ibsen.

Brevs. 200

k35

Grand Hotel. Kjøbenhavn 12te Jan. 1880.

Det er underlig nok at mit lille Brev har ligget sålænge. Jeg nedskrev det, næsten uden nogen bestemt Tanke på at sende det. Der var såmeget som man stiltiende bliver Vidne til, der oprørte mig, og så meget der på andre Måder knugede mig, og jeg nedskrev Navnet *Ibsen* næsten som en Besværgelse, en mægtig Ånds Påkaldelse.

Så modtog jeg Deres Sendelse af Bogen med det lille Kort.

Jeg forsikrer Dem Ibsen, at både [2] Gaven og Ordene der ledsagede den, har vakt en Længsel efter *Dem* og *Fru Ibsen* og *Sigurd*,^{k36} som jeg formelig må kjæmpe imod, skal den ikke drage afsted med mig og lade mig, istædetfor at søge det påtænkte Vinterophold i en Middelhavsby, lande i München.

Til Paris vilde jeg da under alle Omstændigheder gå i de første Vårmåneder og betle igjen om den Rekreation, den Fornylse som dette herlige Sted altid har skjænket mig. Dette skrækkelige Kjøbenhavnske Vinterklima, har atter igjen øvet sin Virkning, og dennegang så alvorlig, at det hindrer mig fra at komme afsted. Rheumatiske Lidelser, som jeg ellers er temmelig befriet for, har næsten [3] hele Julen holdt mig inde.

Hvormeget havde vi ikke at tale om! Der er nu «Et Dukkehjem» som vi Alle for Øieblikket leve i. Når jeg ikke måtte antage, at alle Anmeldelser af Stykket og Opførelser blev Dem tilsendt, vilde jeg gjerne samle nogle og sende Dem. En af de bedste af disse Anmeldelser har jeg idag læst under Mærket – V – i Norsk «Aftenposten». Det er udentvivelst, som vil hjælpe Folk bedst over den Anstødssten hvorover de Alle snuble: *Noras Bortgang*. Måske De ved det, at det er

Bredo Morgenstjerne,^{k37} en Søn af Amtmanden i Stavanger der skjuler sig under dette Mærke.

Det er ellers ganske mærkeligt, at alle *Danske*, mundtlige og skriftlige Udtalelser [4] ere enige om at Noras Rolle gives uovertreffeligt af Fru Hennings,^{k38} men ingen Norske vil anerkjende det. Mig tilfredsstillede hun heller slet ikke. *Fru Hwasser*^{k39} vil kunne give den og alle andre Nationer, men ingen Dansk. Derfor forstå de heller slet ikke Rollen; det vil sige Nora.

Hvordan har De det forresten i München? Der er vist meget forandret siden vort sidste Samvær der. Glæder De mig med et Svar, så fortæl mig lidt derom. Ak, jeg skulde give meget til at kunne sidde en Aftenstund hos Dem og Fru I. i god Ro og aldrig blive færdig med at fortælle og høre fortælle! – Her er uhyggeligt. Dagens Partistrid, for Øieblikket den famose *Drachmann-Shandorph-Plougske*, er udartet til en Slags blodig Tyrefægtning, men hvem der er Tyrene og hvem Hestene i denne ædle Kamp er ikke godt at afgjøre, man vender sig blot med Væmmelse Øiet bort. ~~Også~~ Denne Strid vilde kunne interesseⁿ³ Dem som Psykolog. De kan gjøre Dem et Begreb om hvordan den føres, når et af disse Indlæg fra «det unge Danmark» som Pl. først angreb, består af et flere Siders Register på alle de Grovheder og Skjeldsord mod navngivne hæderlige Personer, man har kunnet finde i hans hele glørværdige Redaktionsvirksomhed et opbyggelige Repertoire! Nu må jeg sige Dem Farvel! Deres meget forbundne Camilla Col.

12. februar 1880. Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

Hotel Viktoria Kjøbenh. Den 12te Febr. 1880.

Kjere Fru Ibsen!

Inderlig Tak for Brevet som jeg modtog i Går.

Hvad skal jeg gjøre, kjere Fru Ibsen, der er reist hjemmefra tidlig i Høst, med den Tanke blot at få Bogen ud, og så snarest herfra til mildere Egne, indtil Foråret tillod mig at tænke på Paris, det egentlige Mål – og her sidder jeg så egentlig <Magtstjålen endnu> i den kjøbenhavnske Tåge og Røg? Jeg har ikke vidst hvad jeg mest trængte til: *Solen* eller *Mennesker* (Mennesker med visse Forud[2] sætninger da naturligvis) og i disse Egne hvor man turde regne på Sol, er der der^{u4} jo ingen Sol og Varme at finde!

For at gjøre mig rent konfus og vende op og ned på mine oprindelige Reiseplaner, har jeg nu blot en Hu, en Lyst og det er at tage direkte ned til – München, hvor Ibsens bor.

Ja jeg har virkelig fået en uimodståelig Længsel efter at gjense Dem og Ibsen og *Sigurd*^{k40} – hvis han tillader en gammel Kone det. Havde jeg blot Kræfter til at iværksætte det! Men dette hele sidste Års hele Anstrengelse og mange oprivende Sindsbevægelser, som man skal se at blive færdig [3] med i det trøstesløse Øde og Uhygge, under et Vinterophold på et kjøbenhavnsk Hotel, det skal ikke give Kræfter, og her sidder jeg endnu *mod-* og *rådløs*, ved ikke hvad der mest trænger til at styrkes Sjel eller Legeme.

Mig bekom dog Alpeluften godt. Der stod også i et Blad i Dag, at Luften oppe på Høiderne var mildere end nede på Sletterne i Syden.

Dog tør jeg ikke bestemt fatte den Beslutning at tage til München inden jeg har hørt fra Dem. Besvar mig kjere Fru Ibsen, så <hurtig> De kan et Par Spørgsmål.

- 1) De er der dog sikkert, og bliver ialfald nogle Måneder i Ro på Stedet, ikke sandt? Thi siden var det jo deres Plan at gjøre en Tour hjem, måske over Paris, som jo nu er [4] den nemmeste Rute?
- 2) Kunde det være muligt at få mit gamle Logi på Maximilianplatz, notab. *Pensionen* ikke Hotellet? Var det muligt at få et smukt Værelse helst til Solen – De kjender min Svaghed, hvor afhængig jeg er af Sligt. Det behagede mig særdeles vel der, lige til den gamle Jomfru med hendes lille Håndbibliotek.
- 3) Hvem er forresten dernede? Af den gamle Stok fra 77. er der vel ikke mange igjen? Er *John Paulsen*^{k41} endnu i München, det skulde glæde mig meget at treffe ham. Af en Juleberetning i et norsk Blad så jeg til min Overtaskelse at han var der i Julen, jeg troede ham i Paris.

Endelig vil jeg bede spørge Ibsen om han har fået og får de Bladanmeldelser der angå «Et Dukkehjem» eller om der [er] Noget der angår dette som jeg kunde sende ham eller *bringe* ham. Hvorledes skal man takke ham for dette Stykke! – jeg føler Umuligheden. Nei jeg må til München! Farvel. Deres CC.

17. september 1880. Fotografi med hilsen til Henrik Ibsen.

Brevs. 200

[k42](#)

Til Henrik Ibsen fra Camilla Collett.

Christ. d 17de Sep. 1880.

Fotografi sendt til H. Ibsen 17/9 1880 (Brevs. 200)

18. oktober 1880. Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

Maynhardts Hotel 32 «Unter den Linden» Berlin. Den 18te Oct. 80.

Kjere Fru Ibsen! Jeg ved aldrig jeg har været så vred på noget Menneske, som på Dem, da De reiste fra mig i Kjøbenhavn. Det vil da sige, på den Måde vred. Det er umuligt at beskrive hvor jeg savnede Dem og Sigurd, ^{k43} da jeg så mig alene i det fremmede Hotel og i den mig altid fremmede By. Da jeg i Tankerne hørte «Porten smelde» efter Dem, følte jeg først rigtig min Stilling. Jeg var atter Savnet og *Ensomheden* hjemfalden, disse mit Livs Dæmoner som jeg en kort Tid havde stræbt at holde mig ~~A~~ ^{fra Livet} ved Reiser og Besøg. [2] Jeg vidste jo nok at de ventede på mig disse Dæmoner. De havde rent ladet mig glemme det. Der var gået et friskt Luftdrag gennem min Sommer den Dag jeg traf Dem, Fru Ibsen! jeg åndede op deri og glemte at dette Velvære skulde brat afbrydes. Thi tro mig, under hvilke forholdsvis glimrende Vilkår, jeg havde tilbragt den, i gjestfri Verkehr med dem vi må regne til de Bedste, de mest frisindede. Resultatet deraf (med al Anerkjendelse af deres personlige Egenskaber) bliver ~~dog tilsidst~~ når vi tale om dette inderligste «Verständniss» ^{dog tilsidst}: *Noget er ikke bedre end Intet*. Forstår De mig? Halv, skjæv, nærsynt Opfatning af Tingene, fremsat med den knusende Aplomb som Stilling og fuldkommen Sikkerhed i Sadlen [3] ~~som~~ giver og aldrig nogen Modstand har rystet ... når det kommer høit, en Indrømmelse ^{en friere Vending} som de, i naiv Glemsel, har hentet ordret fra mig selv. Dette hænder mig mer end en Gang, og De kan tænke Dem selv det Ansigt man sætter op når sligt kommer med Krav på Overraskelse. Dette er endnu de Bedste. Så kommer den forstokkede Modstand, den tykke Uvidenhed, med hvem man ikke engang kan inlde sig. Man kunde spørge, hvor tør en Sådant træde angribende op? Svaret er: Kvinde har her intet, heller ikke her, et Værn, hun er idelig udsat. Har man ikke fået æltet hende ret efter Opskriften, bearbejdes hun indtil det sker. Det kan man så egentlig kalde at trædes ihjel af Gjæs. Om ikke af [4] anden Grund kunde jeg ikke holde ud at leve hjemme, jeg færdes <fast> kun mellem Kvinder og hvad man i vore Dage kan vente

at høre af vore unge Mænd, det har jeg, tror jeg givet Dem en lille anskuelig Prøve på i Hr. G-s^{k44}. <Apostroph>^{k45} til mig. Det hændte mig blandt Andet en Gang i Sommer at jeg opfordret dertil skulde oplæse en liden uskyldig Artikel om Andersen^{k46} der har stået i et dansk Tidsskrift. Kvindesagen nævnes neppe i den, det er en Mand der fortæller. Neppe havde jeg læst 10 Linier, og der er Tale om en kvindelig Statu, falder hele Selskabet, Fruen med 3 Døttre og en Veninde formelig over mig. Det hele Batteri af Bornethed og forkvaklet Bedreviden, således som det kan udvikles under et mangeårigt Bygdeliv [5] i en Familie med mange *ældre* ugifte Døttre – (disse altid værst) – og som dertil har vundet en vis Anseelse – spilledes <nu mod> mig Dyret. Det var som om de havde ventet på denne Leilighed til at få lettet deres Hjerter. Hvad skal man sige! Jeg taug bomstille, stak med den ene Hånd det uskyldige Skrift i Lommen og greb med den andre efter min Hat.

Ak hvor det gjorde godt at få tale med Dem!

Og siden! o det har været en frygtelig Tid for mig! Lidt i *Kjøbenhavn*, lidt i *Kiel*, lidt i *Hamburg* medens det afskyelige Veir der hele Tiden har fulgt mig, gjorde nogle små Undersøgelser [6] og Indledninger jeg havde at anstille, dobbelt fortvivlede. Så er jeg nået hid, hvor jeg boer smukt i et smukt Hotel «unter den Linden». Veiret har også bedret sig og under disse heldigere Auspicier^{k47} har jeg da at forfølge mine Sisyphosbestræbelser, der udsættes hver Dag, nemlig at få noget ud på tydsk. Og jeg siger mig selv, nu må det ske. Jeg har jo kun en Fremtid at leve i, man har ikke levnet mig nogen anden, – en Fremtid som jeg ikke skal opleve, kun *forberede*, hvis det er muligt. I Norden er Intet for mig at udrette. Om jeg skrev 10 Værker til, dobbelt så vægtige, *der* slå de ikke an, man læser dem ikke, køber dem ikke. Modstanden (der Widerwille) [7] mod en kvindelig Production i frisindet selvstændig Retning er så rodfæstet. Den danner jo Hovedlodet i det Hele Program på den rådende Forkuelse. Den kan kun en Mand nyte, der har Mod til at røre ved det Hele, og det har jo for os kun en Eneste havt, lovet være ham! Både for hvad han allerede har udrettet og endnu vil føle sig kaldet til at udrette! Han er den Eneste, siger jeg, der har betvunget Dyret, med denne Magt man tillægger enkelte Dyretæmmeres Blik. ^{Hils ham fra mig!} Bjørnson^{k48} har ingen sådan. Gid han aldrig vilde røre ved Sagen.

Ak kunde jeg tale med Eder begge! Ib. vilde ikke nægte mig, når jeg bad ham derom, at sige mig hvad jeg skal gjøre for [8] ^{ikke} at måtte sige mig: *jeg har levet og kjæmpet ganske forgjeves*. I mit Land må det jo fuldstændig siges, i det fremmede ~~har~~ ^{kjender} jeg <måske> ikke de rette Midler til at vinde mig en Plads.

Min Plan var foreløpig at gå til Paris og siden søge et sydligere Strøg for Vinteren. Hvad er Deres Planer kjere Fru Ibsen? Skal Sigurd drage til Rom for der at studere, og tager De måske med ham?

Skriv mig strax til, kjere Fru Ibsen, og fortæl mig om «Dem». Hvorledes gik det med det slemme Øie? Jeg vil «håbe» over. Nu må jeg afbryde dette lange Brev for at klæde mig på til en liden Middag hos Gudes,^{k49} som det har været en stor Glæde at treffe, og som på det hjerteligste har mødt den Ensomme – Deres stakkels Camilla Collett.

Jeg længes efter Dem og kunde det tænkes drog jeg ned til M. dog dette er afhængig af adskilligt der skal afgjøres.

Tusinde Hilsener til Sigurd. «Ganz einverstanden».

[November 1880]. Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k50](#)

Hotel Maynhardt 32 Berlin

Kjere Fru Ibsen! Min Bøn til Dem om hurtigt Svar på et længere, herfra afsendt Brev, er desværre endnu uopfyldt. Det bliver snart 14 Dage siden. Jeg kan ikke holde ud længer her, med den Bevidsthed Intet – aldeles Intet at udrette. Det uafladelig onde Veir gjør det lige nedslående ude som inde. Så får det da med Guds Hjelp gå mod Syden, *til Rom* for Vinteren. I München bliver jeg da kun kort Tid, da jeg så inderlig stunder mod Sol og lidt Liv – at se på.

Kjere Fru Ibsen, er der noget i mit [2] sidste Brev der har stødt Dem? Hvis ikke så vis det ved strax at skrive mig nogle Ord. Sig mig, thi jeg trænger til det – at De også glæder Dem lidt til Gjensynet, ligesom jeg i Sandhed gjør det.

– Skriv mig lidt om Münchener og Romerforholdene nu i År. I München vilde jeg helst i en Pension, hvis De kunde anvise mig nogen. En Ensomhed som den jeg har døiet siden vi skiltes er næsten Sinds- og sands<forrykkende>.

Deres trofast hengivne
Camilla Collett.

[31. juli 1881] Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k51](#)

Cité Martignac 4, Paris den 31te Aug¹⁵ Cites Mad. Albert Hepp

Kjere, kjere Fru Ibsen!

De skulde længe siden hørt fra mig, at det ikke er skeet kunde De trygt <sæt> på den gamle Regning at jeg har havt det *ondt* – for ondt. Siden jeg skiltes fra Dem har min Tilværelse blot været en Lidelse: I en ulykkelig Tid kom jeg til Paris. Jeg vilde vove et sidste Forsøg på at knytte nogen Forbindelse her, lokket af det Opråb, som de nok mindes en Amerikanerinde stiledede til mig herfra. Hun var reist. Den forfærdelige Hede ^{hele Ugen 35–40 Grd.} havde også drevet Alle Bekjendte bort – holdt den [2] selv ud i 3 Uger, og vilde netop drage ud til en Landsby, *Meudon*, for at drage lidt Ånde, da ~~et~~^{en} ny Hændelse som den i Neapel, kun frygteligere, traf mig. Jeg fik begge Fødder forstuvet i en af disse Heisemaskiner der nu er kommet i Brug i Hotellerne. Uforsvarlig farlig bygget, havde denne endnu den Feil at den standser, eller *synes* at standse, jeg vil springe ud, men får begge Fødder i Klemmen *medens den endnu bevæger sig* – 1/2 Tomme endnu til – og de vilde været knuste. Det hændte den 16de om Aftenen, vi skriver idag den 21de. Fru Albert Hepp^{k52} hentede mig Dagen efter til sin Bolig, hvor hun trofast har pleiet mig. Fra mit Smertesleie skriver jeg Dem dette. Jeg ved hvor det vil gjøre Dem ^{ondt} kjere gode Fru I,ⁿ⁶ også Ibsen og min kjere Sigurd.^{k53} Når og om jeg skal

[3] *den 1ste August*

komme til <deres> fulde Brug, står til Gud. O villig skulde jeg tåle denne nye Prøvelse, alle Smerter, kunde jeg øine et Glimt af Opfyldelse af det jeg har lidt og arbeidet for! Mit Hjem betragter jeg som fuldstændig lukket derfor. Jeg ved den Trøst De vil have parat: «Fremtiden, Eftertiden vil bringe denne Opfyldelse[»], men for mig er det ingen Trøst. Jeg har oplevet disse Tider hjemme, da vore

Forfattere levede på denne kolde Trøst, taknemlige når deres Nation ikke alt for ivrigt fremskyndede Tidspunktet for denne Slags Opstandelse, ved at svelte eller ærgre Livet af dem før Tiden – men det er ikke så nu – vore Kunstnere, Forfattere har opdaget at den, Opstandelsen, kan nåes i levende [4] Live og de har vovet Spranget ud for at nå den. Og alle har nået den. Alle undtagen en Eneste. Og dog vil det synes mig, som om O<...> Ord jeg har talt, eller skal jeg sige spildt i min Sag – er de stærkeste jeg har truffet på – og jeg ^{i denne samme} Sag tør lægge til, den Villie der har dicteret dem, ^{er det} ikke mindre, medens jeg i mer end En, hvem jeg troede at møde en ligeså <varm> Kampfælle, stødte på den kolde Egennytte. Et Metier, en Pengesag saa god som en anden var Sagen dem. Det har hændt i Tydskland, det har hændt mig her. Tør jeg altså sige mig selv, at mit Arbeide i denne [5] Sag står på Høiden af sin Tid, vil det måske slet ikke være så, når det muligvis engang efter min Død bliver bekjendt. Tiden er da sandsynlig skreden den forbi. Det meste af disse Arbeider, knytter sig til Personligheder og Tilstande som <fordrer Sverdet> i rette Tid. Så er de Tanker der mer end Smerterne knuger mig i disse lange, disse frygtelige Døgn.

Det er den <11de> Dag. Den ene Fod synes vistnok i Bedring – frygtelig langvarig vil det i al Fald blive.

Ak hvor er De henne! Hvor skal jeg søge Dem! Når Aftenen kommer, tænker [6] jeg især på Dem. Hvor skal jeg søge *Dem*, der så ofte ydede mig ~~Trøst~~ ikke Trøst – thi hvor kunde de det! men De forstod mig og det er også en Trøst. Sidder De på Verandaen i det prægtige Tramontano og skuer ud over Golfen, hvori al Himlens Herlighed afspeiler sig – medens Vesuv engang imellem ~~truende~~ flammer op ligesom for ^{truende} at minde os om at vi endnu befinde os på Jorden og at Jorden er et – <...> Undertiden tænker jeg: Gid jeg var draget med Dem derned! Fra min Seng i Krogen kan jeg se Toppen af et Træ foran Muren af et Baghus. Farvel, hav det godt godt, skriv mig til, skriv langt til Deres stakkels Camilla C.

Bed også Ibsen skrive mig til, jeg trænger til al al Trøst.

1. juni 1882. Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

Paris 1ste Juni 1882 Cité Retiro 9.

Hvilken Masse ubesvarede Breve der har hobet sig op omkring mig, og høiest og mest tyngende på min Samvittighed står Deres, kjere Fru Ibsen. Jeg har jo slet ikke ladet høre fra mig siden Deres sidste, hvori De så kjerlig udtalede Deres Deltagelse for det Uheld der traf mig forrige Sommer, og hvilken Tid der ligger derimellem! Det er vanskelig at vide hvad Navn man skal give et sådant Liv som det jeg har ført denne Vinter. Opholdet hos de gode Søstre af St. Augustin [2] hvor jeg levede ganske udestængt fra Verden, vil jeg kalde indholdsrigere lykkeligere end dette, tilbragt under en idelig Vexling af disse Dagdriverasyler man kalder pensions de famille mest befolket af Engelskmænd med deres Familier. De Landsmænd og do – inder man kan træffe – vi tale om *Paris* – er heller altid af de Heldigste. Chansen for at træffe godt Selskab *ude*, er ulige større i de andre store Centralbyer end i Paris, navnlig er det Tilfældet med *Rom*, som jeg nok tror trækker det bedste til sig. I Paris er det en Plage med denne Oversvømmelse af Engelske og så som de snakker disse Mennesker! og vil man høre til, er det altid noget kjedeligt, ubetydeligt [3] ^{det dreier sig om.} Dette kan man holde ud, når man selv befinder [sig] i en normal Tilstand, så at man blot betragter disse Etablissementer som Aftrædelsespladse hvor der kan soves og spises, og intet andet. Men desværre har min lange smertelige Sygetilstand, der hindrede mig i den for mig så nødvendige Bevægelse, efterladt en nervøs Slaphed, der har hindret mig i at deltage i noget. Når mine Landsmændinder foer ud til alle Kanter for at søge Adspredelsene, sad jeg alene hjemme i den kjedelige Salon. Så gik Vinteren hen, Våren, der er så deilig i Paris kom og så kunde man dog spadsere. Hver Dag gik det da over den nærliggende Konkordeplads [4] altid med lidt Livsfare, hen til min kjere Tuillerihave hvor jeg spiste Vafler og hørte på Musikken, dog altid *ene* og traurig. Jeg kunde ikke finde mig selv igjen. En Gang var jeg i Versailles, ellers mit Yndlingsted dennegang trættede mig. Engang var jeg på et Bal hos *Grevy*, ^{k54.} jeg

følte en Væmmelse derved. Bedre gik det mig ikke den *eneste* Gang jeg lod mig overtale til at gå i den skandinaviske Forening. De må ikke indbilde Dem kjere Fru Ibsen at man i Paris treffer et så eksklusivt godt Selskab som det i Rom. Det er her i Rom Reisearistokratiet fornemmelig søger hen, Folk med høiere Interesser, der vil leve smukt [5] og nu Ibsen selv! Han vilde ikke holde det ud. Nei aldeles ikke. Lad ham glæde sig i sin olympiske Fjernhed og lad os Alle glæde os i den, der gjør det muligt for ham, at sende os sådanne Ting. Dertil skal Ro og Kraft. Men hvorfor altid lade sine Bomber springe i vore Kyststæder og Småbyer? Hvorfor ikke sende en rigtig kraftig Vækker til os directe, og lade den falde lige ned på Stortorvet eller Karl Johans Gade – bed ham om det! *Her*, netop *her* trænger vi til [6] dem. Denne Råhed og Brutalitet der nu tager Overhånd på den *ene Side*, denne denne¹⁷ <fatale> Pasivitet, denne ynkværdige forskræmte Holdning der iagttages fra den anden Side – *Mariaidestillelitteraturen* – *Kirsten*, *Dagny*, *Gjertrud* og hvad det Altsammen hedder. Den eneste der for Tiden begunstiges af Publikum og Pressen, det vil da sige af dHrr. Rådende, begunstiges, proklameres i Alenlange Reklamer i alle Aviser anbefales i alle Anmeldelser, sandsynligvis^{naturligvis} som den mest hensigtsmæssige Lektüre til at støtte *Freden* – Fred til at slæes, til at maltraktere hinanden [7] i ~~Ro~~ og ellers være i Fred for at «se Kvinden» og tænke noget *alvorlig* på at hun er til. O Ibsen, Ibsen store Ibsen, jeg har aldrig følt Dit Værd som nu! Da jeg må opleve og se alt dette skudt frem og beundret, men alt ~~andet~~ der redelig vil noget andet på det skjændigste undertrykt.

Hør Fru Ibsen, ved min Hjemkomst, det vil da sige Opholdet her denne gang har jeg en Følelse som om jeg var kommet til en død Stad. [8] Jeg taler jo næsten udelukkende med Damer og det hele har efterladt et Indtryk som Sagnet om Konen der ikke passed Tiden men kom for tidlig til Froprækenen Julemorgen. Hun så sig blandt lutter afdøde Personer, Præsten inklusiv, der stirrede på hende og greb efter hende, da hun forfærdet flygtede ud.

Nu nok derom. Der *må* og *skal* dog i dette, alt for lange Brev, levnes mig Plads til at takke *Sigurd*^{k55} fordi han tænkte på mig og sendte mig et Exemplar af sin Dissertazione di Laurea. Uagtet jeg ikke forstår et Ord, er jeg glad og stolt af ham som en gammel Tante, der har en Nevø som gjør Familien Ære. Far nu vel. Deres altid hengivne

Camilla Collett.

Ser De Frøken Riis,^{k56} så hils hende. Vær dog overmåde forsigtig med at meddele hende noget <herom.> Adresser Breve som De muligvis vilde sendt mig –

og De ved hvor de vil glæde mig – til Bureauef Collett^{k57} Incognito / <venstre>
29. Chr.

12. februar 1883. Brev til Henrik Ibsen.

Brevs. 200

[k58](#)

Christiania d 12te Februar 83.

Ja Ibsen, De er nu engang «Ibsen» og når De skriver sådanne Breve, som det jeg modtog til min Fødselsdag, den 23 f. M. så må De også finde Dem i Følgerne. Det blev oplæst til Anledningen taget med Storm, og næste Dag, stod det i Bladene. Et senere modtaget fra *Kjelland*^{k59}. og et smukt Digt fra den gamle *Ridderstad*,^{k60} Henriks^{k61} gamle Ven, vil have samme Skjebne. Spørge om Lov, var der ikke Tid til. De store Ånder [2] må nu engang tjene Øiemedet på sin Vis, ikke på de Andres.

Vil De vredes på mig fordi jeg tillod det, ja, jeg der ellers dog skyer al Ostentation^{k62} af den Art, greb det med Begjerlighed.

Thi Øiemedet var her for mig – at lægge en Løftning, en større Betydning til den Fest, der ellers i en snevrere Forstand *kun* blev en *Kvindernes*. Og det er sandt Christiania Damer havde ~~her~~ forenet sig til at gjøre den smuk og tiltalende. Alt hvad der i 40 År havde samlet sig i de Stummes Sjele, [3] kom til en Udtalelse den Dag – overvældende for den som er ganske afvænt med noget sådant. Festen afholdtes hos min Søn Alf,^{k63} der med Hustru havde opbudt Alt for at gjøre sin Moder Ære. Nogle Ægtemænd der fulgte med deres Koner, 3 – 4 Frivillige ^{deriblandt} Paulsen,^{k64} som jeg ikke havde seet, siden han i Sommer, gjorde mig en Visit hædrede den med sin Nærværelse. Når jeg undtager denne Opmærksomhed og nogle Visitter af gamle Kjendinger, som jeg ikke havde seet på 20 År, har jeg fra *Christ. mandlige* Befolkning ~~ikke~~ med dens mange Foreninger og Korporationer, ikke modtaget en Bevidnelse af nogensomhelst Art, dog 2 Herrer sendte Buketter.

Jeg kan ikke undlade at tage dette [4] som en stille Demonstration, som jeg i Grunden er stolt af. Så må det være, og kan efter Tingenes Orden ikke være

anderledes. Lidet vilde jeg fortjent, jeg kan sige den hyldende Anderkjendelse – som Christiania Dagblad ved denne Begravelseshøitidelighed, har enet sig om at udtale, lidet vilde jeg fortjene de mægtige Røster, der har lydt til mig *udenfra* var det Anderledes. Jeg har sigtet lige i Hjertet på Egoismen og Råheden thi andet end Råhed er det ikke, man søge nu Forstokketheden inden hele Nationer eller i de enkelte Individder [5] og Tausheden der er fulgt derpå, vidner at jeg har truffet ret. Og at jeg *har* Ret, derom vidner de Breve og Digte, jeg har lagt frem fra « stærke Mænd der stå alene» .

Derfor Tak Ibsen for Deres Brev!

Den Gamles første: Vagt i Gevær!
Forstummet nu er.
Yngre kraftige Røster – se dette trøster –
Af Tystheden hæver sig Fler og Fler,
Det lysner af Dag –
Forsagthedens hemmende, skræmmende Tryk,
Der ruged så tågetung, så tyk,
Over Taushedens Leire, skal Dagen henveire
Vor Sag skal seire,
Vor Sag, vor retfærdige Sag!

CC.

[12. februar 1883]. Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k65](#)

Kjere Fru Ibsen!

Inderlig Tak for Deres kjere, vakre Brev. Jeg tillod mig at læse det for de Par Intime der blev igjen efter Formiddagsfesten, til Middag og Aften: Sønerne, Fru Colban [k66](#) og de to Hanstens, [k67](#) mine gamle Veninder, der er noget ved dem, der minder mig om Dem.

Hvor jeg tænkte på Dem Fru Ibsen den Dag, og ønskede De havde været der!

Ak jeg ved ikke hvordan det er, jeg er mer melankolsk end nogensinde før denne Fest. Jeg tror, når man lunger sådan stille vegetativt hen, gør det, ^{at man} [n8](#) rystes ~~man~~ op til noget så usædvanligt som denne Begivenhed, det tåler man ikke ~~tror jeg~~. Man kommer ganske [\[2\]](#) ud af Folderne, og bliver mere stemt til at finde Livet her i Christiania trøstesløst. Forundes det mig engang at treffe Dem, skal jeg forklare, hvori jeg tror det ligger. Kunde vi ikke reise lidt sammen ~~her~~ til næste Sommer her i Landet? Tænk på det. Hvor lidet jeg dog kjender det Herligste ved vort Land! Min triste, <moene> [k68](#) Livsfælle, *Ensomheden*, lader mig aldrig komme dertil. Jeg boer ikke hyggeligt i Vinter, her er meget liden Anledning til at få en midlertidig *lidt* smuk Bolig, når man skyr Hotellerne og ikke selv vil sætte Bo.

Med venligst Hilsen til Sigurd [k69](#), altid Deres CC.

5. april 1884. Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k70](#)

Paris, Cité Retiro 3. Den 5te April 1884.

Kjere Fru Ibsen!

Om vi boede på to forskellige Planeter og ikke på dette lille Sandkorn i Verdensstmetⁿ⁹ – det skal undre mig om Nogen har opdaget det endnu! – så kunde vi ikke høre mindre til hinanden end vi i de sidste Par År har det, og dog er De idelig i mine Tanker. Så sker det da enten gennem Aviserne, eller når en eller anden Begivenhed tvinger Folk Pennen i Hånd, således havde jeg for en [2] Uges tid siden Brev fra Myhlenphort,^{k71} der også fortæller mig lidt om Dem. Selv er jeg kommet så rent ud af det med Brevskrivning. Men skrider til denⁿ¹⁰ når den tørre Nødvendighed tvinger os Pen i Hånd, men den egentlige Brevskrivning, der varmere skulde flyde fra Hjertet, bliver idetmindste mig vanskeligere, jo ældre jeg bliver. Jeg er kommet dertil, at jeg synes der er noget smerteligt, tantalsk utilfredsstillende i både at skrive og modtage den Slags Breve. Når jeg har modtaget og endt et sådant blir jeg så trist. Mer! mer! skriger det i En! Ja sådan er [det] at være fordømt til et Liv mellem Fremmede uden at have en eneste Sjel at dele noget med, udtale noget for, man bliver så træt og næsten <flæs> af selv at skulle sluge og [3] fordøie alle Indtryk. Jeg har aldrig følt dette i en så knugende Grad som dette År, efter min sidste Adskillelse fra Hjemmet. Det vil da sige, siden jeg kom hid til Paris dennegang.

Jeg boer i den samme Pension, hvor jeg dog altid før har truffet Nogen, jeg har sluttet mig lidt til: Dennegang ikke et Liv. Man skal have ondt for at treffe en Samling af såkaldte dannede Mennesker, der så lidet indbyde dertil som disse vore Pensionsgjester. Så har jeg i snart 3 samfulde Måneder været samlet med dem ved Spisebordet og i Salonen, uden at jeg sågodt som har talt med en Eneste. Den

Smule Fransk jeg engang kunde, glemmer jeg her i Paris, jeg glemmer at tale ^{er aldrig} i et Theater, eller på en Koncert. Ude søger jeg ingen uden en yderst sjelden gang Lies, ^{k72} [4] men Lies, der nok fornemmelig har valgt Paris til et længere Opholdssted for Sønnens Skyld, Musikerens, ^{k73} boer mig forfærdelig langt borte – disse skrækkelige Afstande her i Paris! – og ~~er~~ desuden så stærkt afstænkt for mig uden en ~~hel~~ Kreds af Landsmænd, at jeg har lidet Mod på at søge dem, uagtet jeg holder meget af både ham og hende. Selv lever vi ~~både~~ således ^{både Lies og jeg} lidet i det virkelige Paris, for den Sags Skyld kunde vi gjerne bo i Drøbak. Han måtte også give mig Ret forleden, at for Forfattere, der ikke umiddelbart øser sit Stof af Livet her, er Paris måske det mindst heldige Sted at bo på, nei, da lover ^{k74} jeg mit rolige, stille, fornemme Rom, derfor får vi også slige Ting derfra. Nu nok om mig.

Myhlenphort nævner noget om at han havde hørt at «Ibsens agter sig til Norge, til Sommeren»? er det så? Jeg drager naturligvis ⁿ¹¹

12. juli [1884] Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k75](#)

Kjøbenh. Gothersgades Forlængelse 129 den 12te Juli.

Kjereste Fru Ibsen!

Medens jeg i Går sad og bladede i en Norsk Avis, støder jeg pludselig på «Fru Henrik Ibsen, Dr. S. Ibsen, [k76](#) Grand Hotel.» en Overraskelse, som mødte mine stille Ønsker at jeg dog kunde træffe Dem Hjemme i Sommer. Jeg tænkte mig dette så deiligt, måske at reise lidt med Dem, eller mødes med Dem på et af vore Badesteder. Og nu er De og Sigurd deroppe og jeg sidder hernede i Kongens Kjøbenhavn, træt og mødig efter et Pariserophold, blot ventende på at vinde lidt Kræfter, til at reise Hjem. [2] Jeg vil gjøre Alt for at det kunde ^{ske} inden en Uge eller to. Men træffer jeg da Dem? De er vel allerede da brudt op fra Christiania. Det skulde gjøre mig uhyrlig ondt skulde vi forfeile hinanden. Kunde vi da slet ikke mødes i August, ved Modum Bad, hvorhen det er min Agt at ligge en kort Tid? De vilde have så godt deraf.

Finder nu disse Linier Dem endnu i Chr. så skriv mig endelig strax til og sig mig Deres Planer og hvor De er at finde.

Altid Deres trofast hengivne
Camilla Collett.

Juli 1887. Dikt til Henrik og/eller Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k77](#)

En Skåltale på Munkholmen. Juli 87.

Grumt du behandled o Danmark! Hvad engang du eied af Stort.
Nu hævner det sig, hvad Du levned, har Tiden grumt feiet bort.

Mens Usseldom, sminkede Laster, du hylded og hæved på Skjold.
Dit beste, dit stolteste Eie, brød ned du, med skjændigste Vold.

Der fulgte en Tid, da du skjelned, med renere luttret Sans,
Da over dig rigt sig spredte, den sande Storhedens Glans.

Alt hvad der dengang blandt Lande, en Hædersplads høit dig gav,
Dit Kunstnerry, dine Skjalde, hvor blev det Altsammen af? ...

Med Norge, dit stakkers Stedbarn, blev det også jo brat forbi ...
Barnet kom vel af Gårde. Det gjorde et godt Parti.

Hvad er det som over din Storhed, så herjende lagde sin Hånd?
Er det *Struensees*, *Eleonoras*, er det Griffenfeldts hævnende Ånd.

Ja *Griffenfeldts* er det! ... Mens her til hans Fangeburs sollyste Tinde
Den stiger dump <manende> op – lad os tømme en Skål til hans Minde!

24. februar [1889] Brev til Henrik Ibsen.

Brevs. 200

[k78](#)

Gothersgades Forlængelse 133, 2den Sal Kjøbenh. Den 24de Feb.

Kjere Ibsen!

Jeg var i Tirsdags i Theatret og så « Fruen f. Havet[» .] Ja hvad skal man sige! Det var Ibsens Stykke, og det blev dog ikke til Ibsens Stykke. Jeg tror dette Drama mindst af alle Deres, kan spilles af *danske* Skuespillere. De Danske har vanskelig for at tænke sig og forstå den Virkning en Natur som vor kan øve.

Og dog, på mig gjorde det et mægtigt Indtryk, hin Aften, måske det mægtigste af Alt hvad jeg har seet på Scenen af Dem Ibsen.

Jeg er jo selv en Slags « Frue fra Havet » [\[2\]](#) eller kald mig: « Fruen fra Elvedybet[»] – fra Eidsvolds, dybe, skyggerige Dale. I en lang Række Ungdomsår, færdedes jeg her i ensomt Drømmeri, så at jeg tilsidst <inforlivede> [k79](#) mig med Dalnymferne selv og blev drevet til at spille deres Rolle for de Andre ... o, jeg skulde ha spillet « Fruen fra Havet » og netop denne Rolle! ...

Og tro ikke, at « den Fremmede » manglede i dette vilde Naturliv. Hans Stemme lød til mig i Elvesusen, hans Skikkelse dukkede op bag hver Busk, dragende og skræmmende, indtil den sidste Magt blev den stærkeste. Også jeg fik Kraft til at afryste et dæmonisk Tryk, og kunde – « vælge i Frihed » .

Nu forstår jeg Deres sidste herlige, mageløse Værk [\[3\]](#) Ibsen, o ikke mange forstår det som jeg.

I « den Fremmede » har De symboliseret denne Ungdomstrangens blinde, rodløse – kritikløse Forelskelse. Fantasiens Foster, denne Dæmon der har knust så utallige Hjerter, ødelagt så utallige Existentser, hvad enten nu Skuffelsen kommer

til at ligge i Forsagelsen *før* en Forbindelse, eller – og det er værre – <affindes> inden Forbindelsen selv, når denne i sjeldneste Tilfælde kommer istand. Vore nordiske Ægteskaber er ikke skikkede til at huse den Slags <kjelne> Planter, der skal andet Klima til.

Nu forstår jeg også bedre Deres «Kjerlighedens Komedie» jeg har ikke før forstået den. *Svanhild* og *Falk* elske hinanden, men kun med Fantasifølelsen, under dennes hypnotisk dæmoniske Påvirkning. *De kjende hinanden ikke*; i et Ægteskab vilde denne Art Følelse kommet til Kort.

[4] Det er denne «blinde Forelskelse» – for Mandens Vedkommende baseret på et blot og bart sandseligt Behag, for hendes, på noget stærkt, dæmonisk betvingende – ikke sjelden den rå Styrkes, den hensynsløse Egoismes Våbenmærke – men hvori ak – hendes sande, dybeste Kjerlighedsevne så ofte ødes og spildes – det er denne Drage som det blir en Fremtidssag at bekjempe. Vi har fået en St. Georg i Dem.

Der skal en friere Omgang, en sandere Forståelse, af, og dybere Kjendskab til hinanden – en større Uafhængighed for hendes Vedkommende – til at undgå Farerne ved en sådan – og lade begge Parter vælge frit, efter modent Overlæg, og – på eget Ansvar.

Havde De skrevet [«]Fruen fra Havet» for 40 år siden, tror jeg, at jeg var gået til Theatret – ak nei – jeg forstod ikke Rollen dengang.

Lev vel. Og hjerteligst Hilsen til Fru Ibsen.

Camilla Collett.

[1890-årene] Brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 200

[k80](#)

Fredag.

Kjere Fru Ibsen! Det er så længe siden vi så og hørte noget til hinanden, og dog har jeg mer end nogensinde søgt Dem i Tankerne. En sådan ~~Tid~~ Tid som denne mindes jeg aldrig at have gennemlevet. Der gives *stille* Sorger, der knuger mere end de der anerkjendes for Sorger – ingen vil se dem, ingen forstår dem.

Og så har denne Vinter – denne skrækkelige Vinter været mig. Jeg har ingenting magtet – ikke engang en Tak til Ibsen for den Venlighed at sende mig Bogen – ‹Dagens› Bog. Jeg er bare nået til at læse den [2] 2 Gange, og venter nu kun på at få den hjem efter et Lån, for ret at fordybe mig i den – veiledet – eller skal jeg sige – muligst ikke veiledet af den Overflod af Uddybelser og Fortolkninger som dette mærkelige Værk har draget efter sig ... Ja, der skal noget til for at være en *Ibsen!* Der skal Kraft til at give det Store, men også Kraft til at modtage det ikke altid Store.

Jeg kan desværre ikke komme ned til Dem, Kjere Fru Ibsen. Skulde jeg se Dem engang træde ind af min Dør, skulde det oprigtig glæde

Deres Camilla Collett.

Udatert. Visittkort til Henrik Ibsen.

Ms.4° 2590:222

[k81](#)

De vil finde at det er en dårlig Tak Ibsen, for Deres mig inderlig velkomne Sendelse, at jeg sender Dem denne Bog.

Når De har læst den igjennem, vil De forstå, at så og ikke anderledes, [2] måtte jeg dømme og skrive, og tag det som et Tegn, hvor høit jeg vurderer Dem, at jeg sender Dem den.

Til Fru ^I. langt Brev, når jeg blot får lidt mere Ro end i disse Dage.

Camilla Collett født Wergeland. [n12](#)

Udatert. Brev til Susanna Ibsen.

Ms.4° 2590:289

[k82](#)

Tirsdag Aften.

Kjere Fru Ibsen! Det gjorde mig ondt at høre ved min Hjemkomst, at De havde været her. Jeg havde så gerne truffet Dem. Jeg vilde spurgt Dem, om De vilde tilbringe en Aften heroppe hos mig, sammen med Frøkn. Ribbing^{[k83](#)} og Schreiber.^{[k84](#)} De har lovet at komme i *Morgen Onsdag*, og det skulde glæde mig om De kjere Fru Ibsen vilde sluttet Dem til disse gamle Venner fra vort Udenlandsliv –^{[n13](#)} jeg vil en Aftenstund glemme at «jeg er i Kristiania». Deres
Camilla Collett

August 1881. Kladd til brev til Henrik Ibsen.

Brevs. 5

[k85](#)

Paris Aug. 1881.

«Den traurige Skikkelse der, det er vor egen, kjere hjemmefødte Kvindelighed, der nu sidder og venter på den Troldmand som skal gjengive den Ungdom, Sundhed og Kraft, og denne Troldmand denne Befrier, er ingen anden end Ibsen selv.» «Fra de Stummes Leir».

~~Så er altid mine Tanker.~~ Disse Ord ~~«...»~~ og ~~«...»~~ når jeg hører Ibsen at De skriver på noget Nyt, og altid skal vil disse mine Ord ^{de} usynlig ~~«...»~~ omkring Dem. ^{De} når det sker, De skal ikke blive af med dem, ikke få Fred for dem. Forsøg det heller ikke, de må lytte til d~~«...»~~ indprente Dem dem. Det er Ordet, ~~til~~ Skatten må De selv hæve, og vi Andre tage da vor Part i den. På den Måde har også jeg taget min Part; næsten alle mine Mottoer^[2] har jeg hentet hos Dem. Og aldrig læser jeg noget af Dem uden at støde på noget Ord ^{Tanker}, Kraftudtryk sådan som jeg godt kunde havt dem, udtalt dem kunde vilde de i min Mund været magtesløse. De har Magten, De tør sige det Stærkeste og for Guds Skyld sig det!

Mottoer henter jeg vel ikke mere hos Dem eller nogen Anden, men der er dog en af disse ^{ubetalelige} Kraftvendinger som jeg har stor Lyst til at forgribe mig på, ^{NB:} hvis Vorherre giver mig Helsen igjen.

Et amerikansk Selskab har nemlig i Sinde at udgive et storartet Værk der skal omfatte Kvindesagens Stilling i samtlige Lande, både i den nye og den gamle Verden. For hvert Land er valgt et Medlem der har at udarbejde og indlevere en sådan Oversigt. Man har ^{gjort} mig den Ære at vælge mig til en sådan Referent^[3] for Deres og mit, Jaabæks^{k86} og Bjerkebæks^{k87} Land. Det vil blive en vanskelig

Opgave, eller rettere ~~sagt det er en Umulighed~~ ^{umulig} hvor der Intet er at meddele, har Keiseren forloret sin Ret. Jeg kunde ~~have~~, som sagt – ^{<få>} en fortvivlet, ~~ko~~^{boldagtig} Lyst til at affinde mig med dette Opdrag (hvis jeg ikke ganske kan unddrage mig det) ~~med~~ ^{ved} ganske kort og godt ~~med et~~ ^{<under>} Overskriften « Pour la Norvège » ~~til Overskrift~~, at citere Deres ~~udødelige~~ ^{ubetalelige} Linier « Vore Mænd er et Samfund af Pebersvendesjele, de se ikke Kvinden » ~~pent oversat med~~ ~~Forfattermærket~~ til, og et ~~« deri er alt sagt »~~; ~~der skulde afslutte Bidraget~~. Jeg kan ikke love ganske sikkert at jeg ^{det} ikke ^{<sker>} ~~gør det~~. Det vilde ~~spille en~~ ^{<tage>} sig ganske morsomt ~~Figur~~ ^{ud}, mellem denne Masse korrekt ~~veludførte~~ ^{<ompøse>} velaffattede og vist ikke fåmælte Afhandlinger, der vil blive Frugten af en sådan universel kvindelig Kappelstrid.[4]

I mit Brev – det sørgelige – til Fru Ibsen lod jeg nogle Ord falde om hvor skuffet man ofte bliver i dem der kalde sig denne Sags Forsvarere, og hvor lidet virkelig Følelse for den man ofte møder i dem.

Af nogle Udtryk i Deres Brev kunde jeg fristes til at tro, at De havde taget dette til Dem. Det er ikke så. Der gives Nok af Sådanne, ~~der intet klækkeligt udrette~~, men tager et godt Navn i dens Tjeneste (og ~~kanske lidt til~~) til Indtægt. ~~Man tillægger dem sågjerne de varmeste, uegennyttigste Følelser, thi de støder ingen. Jeg har også denne gang i Paris været så uheldig at støde på Sådanne.~~

~~For mig er det <Resultativne> det kommer an på. Og De Ibsen, har ved deres Resultater~~ ^{disse Indlæg i Striden} ~~så storartede, så indtrængende som ingen~~ ^{Anden} ~~i vor Tid har været det, kjøbt Dem fri for at drages til Regnskab for~~[5] og ~~kanske <endnu>~~ noget til Indtægt, men er rede ~~til~~ til at tillægge dem de varmeste, uegennyttigste Følelser. De støder ingen, *men udretter* heller intet. ^{De udretter intet stort derfor stødes heller ingen} For mig er det Resultaterne det kommer an på. Og De Ibsen har ved deres Resultater i og for Sagen, så storartede, indtrængende som ingen Andre i vor Tid, kjøbt Dem fri for at stå til Rede, hvorvidt en *varm personlig Følelse* for den eller andre Materier her har været *mest* ^{og umiddelbarest på} virkende. Hvor skulde De også hentet en Sådant? Hjemme fra Hjemmet vækkes den ikke, og den Literatur der virkelig nu fra flere Kanter har kastet det store Verdenslys over den – allerede et anseligt Antal franske renomerede Forfattere et Par Engelske ^{<hos>} flere af disse har *Enthusiasmen* for Sagen heller ikke ^{været det} rådende, medens man derfor ikke ^{falder på at} mistænke dem for lavere Motiver. – har De – tillad mig at jeg siger det, vel i Grunden ikke havt Tid eller Anledning til at sætte Dem ind i.[6] Gid De vilde det! Så som jeg har opfattet det er denne Sag bleven et uundgåeligt Led i Deres hele Verdenspolemik. På Deres Kamptog ~~mod alt gammelt, Kassabelt~~ ^{har} alt hvad Uretfærdighed ~~og gammel~~

Slendrian, Fordomme og ^{Hykləri} Uvidenhed havde holdt under Trykket, ^{for med} Alt som ~~og~~ skreg på Befrielse, havde denne Sag stillet sig midt i Veien, De kunde ikke undgå den, De måtte tage den med, vilde De være konsekvent, noget vore andre Frihedshelte og hjemlige Stensgaarde^{k88} ikke har været, de har pent ladet den ligge, som om den ikke eksisterede ... «de se ikke Kvinden» [.]

Se dette er hvad jeg har sagt mig selv, når jeg i vore senere Samtaler, og^[7] – og jeg tilstår med lidt Bedrøvelse – undertiden fik det Indtryk, at Deres Følelse for Kvinde og Kvindes Sag stod i et Misforhold til Deres store Tjenester i den[.] Det er det samme! endte jeg da med at sige, det er disse Tjenester, det er *Resultatet* det kommer an på, og for dette skyldte vi Dem Tak i Tid og Evighed.

Jeg skriver Dem disse Ord fra mit nu snart sex-ugentlige Marterleie. Et Bret anbragt over Sengen tjener mig til Bord. Der er endnu ikke Tale om at kunne bevæge sig et Skridt. Forfærdelig har det truffet mig, og netop *her!* – *Paris* og et enligt Sygeleie i et Kloster – i et lidet Værelse til Gården! Et Par Besøg af en barmhjertig Søster, ^{og undertiden} et do velvelligt af Fru Hepp,^{k89} er min Dags Oplevelse. Det viste sig nemlig for^[8] langvarigt med Helbredelsen, en Omflytning til et andet Hjem mere beregnet på Sygepleie, og i et farligt Tilfælde som dette – blev nødvendig.

Med inderlig Tak har jeg modtaget begge Breve. Det har været mig en stor Trøst at vide at deltagende Venner tænker på mig. Til Fru Ibsen skriver jeg når jeg virkelig tør kalde mig i Bedring – nok af trøstsløse Beretninger! Hils Myhlenphort^{k90} og tak for Brevet.

Og nu Ibsen hør nu et Råd af en gammel erfaren Dame. Det er allerede ængstelig ^{at høre, at De} en sådan unaturlig, uhørt, umenneskelig Hede som De har ~~måttet~~ døiet på ^{<deres>} Klippeskrænt ~~at høre, at De~~ skriver Dramaer. Vogt Dem, frist ~~at~~ ikke Guderne! ~~og~~ und Dem dertil det tilbørlige Qvantum Motion og mere til. Henrik^{k91} stolede også på sin gudelige Følelse ~~af~~ at han tålte Alt og Stakkel han bødede som en almindelig Dødelig for denne Indbildning – og Welhaven!^{k92} husk hvordan det gik ham. Det er almindelig antaget at hans mangeårige nervøse Elendighed <...>lig blev <...>ført ved at han under stærk Production ingen Bevægelse tog sig. Lev nu vel. Med Glæde har jeg hørt hvor brilliant det er gået Sigurd.^{k93} Deres altid hengivne Camilla Collett.

[1894] Kladd til brev til Susanna Ibsen.

Brevs. 5

[k94](#).

Kjere Fru Ibsen. Jeg har omtrent <vundet> igjennem $\frac{1}{3}$ af St-s^{k95} tyske Bog og dermed kan jeg også helst lade det bero. Når man har sundet sig lidt efter det første kvalmende Indtryk, samler det sig i et roligere, mere oversigtligt. For mig står da denne Bog, snarere som et vægtigt Indlæg i Kvindesagen[.] Kan man fastholde, at den egentlige Drivefjer, i denne Sag er Klage-Anklage mod Modpartiet *Manden*, så har Forfatteren af dette Smædeskrift, så langt <hen> at modbevise Anklagens Berettigelse, tvertimod på glimrende Måde støttet dem. Når han i <sine gemene> Beskyldninger mod de Enkelte han vil tillivs tager hele Kjønnen med, medens han i sit blinde Raseri på det g<...>ligste stiller sig selv blot, sker det jo^{også} i hans eget Kjønns Navn. Han er slem mod dette sit eget Kjønn når han vil pådutte det en sådan brutal rå Opfatning af Kvinden. ~~Og skade det ikke~~ Og jeg er fo<...>tet om at enhver skikkelig Mand^{helst} vil frabede denne Strindbergske Bjørnetjeneste.

Noter:

- [n1](#). berør] *trolig feil for: beror*
- [n2](#). Søilen] *trolig feil for: Sølien (se kommentar med «Opplysninger om diktet» over)*
- [n3](#). interesse] *trolig feil for: interessere*
- [n4](#). der der] *feil for: der (ordet er feilaktig blitt skrevet to ganger)*
- [n5](#). Aug] *trolig feil for: Juli (se kommentar med «Opplysninger om brevet» over)*
- [n6](#). Fru I] *rettet fra Ibsen ved overskriving*
- [n7](#). denne denne] *feil for: denne (ordet er feilaktig blitt skrevet to ganger)*
- [n8](#). at man] *rettet fra man at av utgiver*
- [n9](#). Verdensstmet] *feil for: Verdenssystemet*
- [n10](#). den] *rettet fra dem ved overskriving*
- [n11](#). Resten av brevet er tapt
- [n12](#). Camilla Collett født Wergeland] Ferdigtrykt tekst på visittkort
- [n13](#). *tankestreken er rettet fra semikolon ved overskriving*
- [k1](#). Marie Daae Thoresen (1834–74)
- [k2](#). tu bourse ou la vie] pengene eller livet
- [k3](#). Jonas Lie (1833–1908)
- [k4](#). Elise Brodtkorb, født Maschmann (1831–1914)
- [k5](#). Amalie Munch (1832–1905)
- [k6](#). inabordable] utilgjengelig
- [k7](#). Frøken Bjerre/dansk] ikke identifisert
- [k8](#). Corso] Via del Corso: en gate i Roma
- [k9](#). Andreas Munch (1811–84)
- [k10](#). Marie Colban (1814–84)
- [k11](#). Fru «Rechnitz»] ikke identifisert
- [k12](#). Frøken «Rutkopf»] ikke identifisert
- [k13](#). Opplysninger om brevet:
Påskrevet av Henrik Ibsen: « Besvaret 4/3. 72. →» Dette svarbrevet er gått tapt.
Brevet ble avsluttet etter fem sider, men fortsatt to dager senere på sjette side.
- [k14](#). sauf et sain] helskinnet, uskadd, i god behold
- [k15](#). Johan Bravo (1797–1876)
- [k16](#). Marie Daae Thoresen (1834–74)
- [k17](#). Sigurd Ibsen (1859–1930)
- [k18](#). Alf Collett (1844–1919)
- [k19](#). Frederik Hegel (1817–87)

[k20](#). Oscar Collett (1845–1911)

[k21](#). Erik Bøgh (1822–99)

[k22](#). Opplysninger om diktet:

Diktet har ingen opprinnelig datering, men det er skrevet på med blyant « [1877. München?] ». Det er dessuten uklart om diktet er skrevet til Henrik eller Susanna, eller til dem begge. Det lå etter tidligere ordning sammen med brevene til dem begge. Samme dikt med noen få endringer har Camilla Collett skrevet for hånd forrest i et eksemplar av *Norsk Lyrisk 1814–1879. I Udvalg ved K.A. Winter-Hjelm* (1879). Eksemplaret finnes i Nasjonalbiblioteket og har signaturen Ms.8° 2822. Boken var trolig en gave fra Camilla Collett til Sigurd Ibsen, for hun har i samme bok skrevet en hilsen til ham: « Kjere Sigurd! Tag denne lille Bog, som et Udtryk for det bedste og elskværdigste i vor Nationalitet, og lad den minde Dem, når Årrækker ligger mellem os, om en gammel Veninde. Camilla Collett. Roma den 4de Juni 1881. » .

[k23](#). S.] ikke identifisert

[k24](#). Magdalene Thoresen (1819–1903)

[k25](#). Opplysninger om diktet:

Diktet ble senere trykt i en noe endret form i *Fra de Stummes Leir* (1877) s. 282–83. Der har diktet tittelen « Tilegnelse til Fru Ibsen. (Med et gammelt Smykke) », og det begynner slik: « Jeg stod med Søljen tankefuld i Haand ». Skrivemåten 'Søilen' her i manuskriptet er derfor sannsynligvis en feilskrivning for 'Sølien'.

[k26](#). Opplysninger om brevet:

Brevet har ingen opprinnelig datering, men det er skrevet på med blyant « [1877, mai–juni.] [München] ». Den omtalte avreisen fra München mot Paris er sannsynligvis i 1877 en gang mellom 17. mai og 23. juni, for 17. mai 1877 holdt Camilla Collett tale i München (Steen 1954, 212–13), og 23. juni 1877 skrev hun brev til Kristian Anastas Winterhjelm fra Paris (Brevs. 196).

[k27](#). Sannsynligvis Johanne Krebs (1848–1924)

[k28](#). Opplysninger om brevet:

Brevet har ingen avskjedshilsen, men det virker likevel som om det er avsluttet, fordi siste setning er avsluttet i margen. Det er dette brevet Camilla Collett hentyder til i brevet 12. januar 1880 til Henrik Ibsen, når hun skriver: « Det er underlig nok at mit lille Brev har ligget sålænge. Jeg nedskrev det, næsten uden nogen bestemt Tanke på at sende det. » Brevet her er altså avsendt sammen med brevet til Henrik Ibsen datert 12. januar 1880 (HIS 13K, 652).

[k29](#). Carl Parmo Ploug (1813–94)

[k30](#). Henrik Wergeland (1808–45)

[k31](#). Johan Sebastian Welhaven (1807–73)

[k32](#). Bjørnstjerne Bjørnson (1832–1910)

[k33](#). Oscar II (1829–1907)

[k34](#). Frederik Hegel (1817–87)

[k35](#). Opplysninger om brevet:

Sammen med dette brevet sendte Camilla Collett brevet datert 6. november 1879 (HIS 13k, 652). Henrik Ibsen hadde i mellomtiden sendt «Et Dukkehjem» med følgebrev til Camilla Collett 20. november 1879 (HIS 13, 525).

[k36](#). Sigurd Ibsen (1859–1930)

[k37](#). Bredo Henrik von Munthe af Morgenstjerne (1851–1930)

[k38](#). Betty Hennings (1850–1939)

[k39](#). Elise Hwasser (1831–94)

[k40](#). Sigurd Ibsen (1859–1930)

[k41](#). John Paulsen (1851–1924)

[k42](#). Opplysninger om brevet:

Det er et portrettfotografi tatt i 1860 eller 1861 med hilsen til Henrik Ibsen på baksiden (Kollhøj 2014). Henrik Ibsen hadde på samme måte sendt sitt portrettfotografi til Camilla Collett 16. februar 1877 (HIS 13, 356).

[k43](#). Sigurd Ibsen (1859–1930)

[k44](#). Hr. G] ikke identifisert

[k45](#). Apostroph] *Apostrofe*: høytidelig henvendelse eller tiltale (ODS)

[k46](#). H.C. Andersen (1805–75)

[k47](#). Auspicier] tegn, udsigter (ODS)

[k48](#). Bjørnstjerne Bjørnson (1832–1910)

[k49](#). Hans Gude (1825–1903)

[k50](#). Opplysninger om brevet:

Brevet har ingen opprinnelig datering, men det er skrevet på med blyant «(nov. 1880?)». Brevet er sannsynligvis fra begynnelsen av november 1880, for brevet Camilla Collett har ventet svar på i nesten 14 dager kan være det som er datert 18. oktober 1880.

[k51](#). Opplysninger om brevet:

Brevet er opprinnelig datert 31. august og er uten årstall. Årstallet må være 1881, for uhellet med heisen som Camilla Collett skriver om skjedde 16. juli 1881 (Steen 1954, 322–23). Datoen 31. august er sannsynligvis feil for 31. juli, for på tredje side i brevet skriver hun datoen 1. august, som tyder på at brevet er fortsatt neste dag. Dessuten skriver hun brev til sønnen Alf (Brevs. 5) om samme uhell, og dette brevet har hun datert 28. august, men det er notert med blyant at det er stemplet 29. juli 1881, og derfor må brevet være feildatert. I det hele tatt virker det som om Camilla Collett her roter med dagene, for nederst på andre side skriver hun: «vi

skriver idag den 21de». Sannsynligvis er hun ganske forvirret på grunn av sin dårlige tilstand etter uhellet. Det finnes et fragment av svarbrev fra Henrik Ibsen (HIS 14, 89–90), hvorpå Camilla Collett har notert: «August 81 fra Sorrento, til Paris».

[k52](#). Sannsynligvis Cathrine Elisabeth Hepp, født Stang (1839–)

[k53](#). Sigurd Ibsen (1859–1930)

[k54](#). Grevy] ikke identifisert

[k55](#). Sigurd Ibsen (1859–1930)

[k56](#). Fanny Riis (1835–1924)

[k57](#). Alf Collett (1844–1919)

[k58](#). Opplysninger om brevet:

Brevet er et svar på Henrik Ibsens gratulasjonsbrev til Camilla Colletts 70-årsdag (HIS 14, 169–71). I Brevs. 5 finnes det en kladd til brevet til Henrik Ibsen, og den har blyantpåskriften «1883? mars», men mars må være feil, for det avsendte brevet er datert 12. februar 1883. Variasjonen mellom kladd og avsendt brev gjelder i hovedsak enkeltord og uttrykk som er endret. Her er noen eksempler: ordet «Gravfest» er endret til «Begravelseshøitidelighed»; en passasje om John Paulsen er lagt til (her er tillegget kursivert): «3 – 4 Frivillige *deriblandt Paulsen, som jeg ikke havde seet, siden han i Sommer, gjorde mig en Visit*»; «Ridderstad» er endret til «den gamle Ridderstad».

[k59](#). Alexander L. Kielland (1849–1906)

[k60](#). Carl Fredrik Ridderstad (1807–86)

[k61](#). Henrik Wergeland (1808–45)

[k62](#). ostentation] stillen til skue på en forføngelig måde (ODS)

[k63](#). Alf Collett (1844–1919)

[k64](#). John Paulsen (1851–1924)

[k65](#). Opplysninger om brevet:

Brevet har ingen opprinnelig datering, men det er skrevet på med blyant: «(Christiania 12.2.1883?)». Det er sannsynligvis skrevet samtidig med og sendt sammen med brevet til Henrik Ibsen 12. februar 1883. Det ser ut til at papiret brevet til Susanna Ibsen er skrevet på er skåret ut av andre legg i brevet til Henrik Ibsen samme dag.

[k66](#). Marie Colban (1814–84)

[k67](#). Søstrene Thora Hansteen (1816–98) og Aasta Hansteen (1824–1908)

[k68](#). moene] (en eldre form av) modne (ODS)

[k69](#). Sigurd Ibsen (1859–1930)

[k70](#). Opplysninger om brevet:

Siste del av brevet er tapt.

[k71](#). Christopher Andreas Myhlenphort (1837–91)

[k72](#). Jonas Lie (1833–1908)

[k73](#). Mons Lie (1864–1931)

[k74](#). lover] berømme, prise (ODS)

[k75](#). Opplysninger om brevet:

Brevets datering er uten årsangivelse, men det er skrevet på med blyant: «[188?]». Året er muligvis 1884, for den sommeren var Susanna og Sigurd Ibsen i Kristiania (Sæther 2008, 240). Dessuten stemmer det med at Camilla Collett våren 1884 var i Paris, kom til København i løpet av sommeren og tok inn på Modum bad i august (Steen upubl.)

[k76](#). Sigurd Ibsen (1859–1930)

[k77](#). Opplysninger om diktet:

Diktet ble trykt i en lenger og noe endret form i Samlede verker bind 3 (441–42). Der har diktet tittelen «I Fængslet paa Munkholmen. Juli 1887». Det finnes i tillegg i Nasjonalbiblioteket to manuskripter med diktet i den lengre versjonen: Ms.8° 273:19 og Ms.8° 1729. Det er opplyst i Samlede verker bind 3 (544) at diktet er trykt i et «Trondhjemsblad» med tittelen «Den fangne Ørn». Dette trykk er ikke funnet.

[k78](#). Opplysninger om brevet:

Brevets datering er uten årsangivelse, men det er ganske sikkert 1889, for Henrik Ibsen sendte svarbrev 3. mai 1889 med beklagelse over at brevet fra Camilla Collett hadde ligget ubesvart i to måneder. Det er dessuten følgende blyantpåskrift på brevet: «[24.2. 1889?] se Halvorsen: Ibsen Trykt! T.T. 1911». Trykket det henvises til er Lilly Hebers artikkel i *Tidens Tegn* 31. desember 1911 med gjengivelse av brevet. Kladd til brevet finnes i Brevs. 5, og det er datert 19. februar. Kladden er påbegynt omhyggelig, så den var nok planlagt som et endelig brev, men utover i kladden blir det ganske store rettelser og strykninger. Noen av endringene fungerer som nedtoning: «De Danske fatter overhovedet ikke hvad Virkning en Natur som vor kan øve» er endret til «De Danske har vanskelig for at tænke sig og forstå den Virkning ...». Det samme gjelder denne endringen: «måske det mægtigste af Alt hvad De har skrevet, Ibsen!» endret til «måske det mægtigste af Alt hvad jeg har [seet] på Scenen af Dem Ibsen.» Som eksempler på mindre endringer kan nevnes: «kald mig Fruen fra Elvebredderne» er endret til «... Fruen fra Elvedybet» og at «denne Dæmon» er lagt til i setningen: «Fantasiens Foster, denne Dæmon der har knust så utallige Hjerter».

[k79](#). inforlivede] innlemmede, inkorporerede (ODS)

[k80](#). Opplysninger om brevet:

Brevet er udatert, men Ellisiv Steen mener at det må være fra den tid hvor Ibsens

var flyttet tilbake til Kristiania, altså etter 1891 (Steen unpubl.)

[k81](#). Opplysninger om brevet:

Visittkortet er udatert. Ut fra innholdet går det frem at Camilla Collett sendte det til Henrik Ibsen sammen med et eksemplar av en av sine egne utgivelser, høyst sannsynlig en av følgende: *Sidste Blade* (1872), *Sidste Blade* (1873), *Fra de Stummes Lejr* (1877), *Mod Strømmen* (1879) eller *Mod Strømmen* (1885).

Visittkortet er nå en del av Bergljot Ibsens minnealbum.

[k82](#). Opplysninger om brevet:

Brevet er udatert. Det er sannsynligvis skrevet en del år etter at Susanna Ibsen og Camilla Collett oppholdt seg sammen i utlandet 1872 og vinteren 1876–77 (Steen 1954). Brevet er nå en del av Bergljot Ibsens minnealbum.

[k83](#). Sophie Ribbing (1835–94)

[k84](#). Christiane Schreiber (1822–98)

[k85](#). Opplysninger om brevet:

Kladd til et brev som sannsynligvis aldri ble sendt. Det er mange rettelser og skriften er rask og skjødesløs. Brevet har ingen begynnelseshilsen til mottakeren, men det er ingen tvil om at brevet er til Henrik Ibsen, for Camilla Collett tiltaler ham et par ganger i selve brevtteksten. Brevet er påskrevet med blyant «Til Ibsen». Ellisiv Steen nevner kladden og siterer fra den (Steen 1954, 323).

[k86](#). Søren Jaabæk (1814–94)

[k87](#). Bjerkebæk] betegnelse på en norsk patriot. Navnet stammer fra et syngespill av Erik Bøgh (jf. oppslaget 'Bjerkebekk' i *Gyldendals store konversasjonsleksikon*, 1959)

[k88](#). Stensgaard] Sannsynligvis 'Sagfører Stensgaard' i Henrik Ibsens drama *De unges Forbund* (1869)

[k89](#). Sannsynligvis Cathrine Elisabeth Hepp, født Stang (1839–)

[k90](#). Christopher Andreas Myhlenphort (1837–91)

[k91](#). Henrik Wergeland (1808–45), forfatter

[k92](#). Johan Sebastian Welhaven (1807–73)

[k93](#). Sigurd Ibsen (1859–1930)

[k94](#). Opplysninger om brevet:

Kladd til et brev til Susanna Ibsen. Det kjennes ikke til en renskrevet versjon av brevet, så brevet er sannsynligvis aldri blitt sendt. Første del av brevet virker omhyggelig skrevet, men på slutten blir det en del rettelser, og brevet er ufullendt. Det er ingen datering, men to årstall er skrevet på med blyant: «1889?» og «1894». «1889?» er strøket. På baksiden er det skriblerier oppsatt i listeform. Det ser ut til å være en huskeliste, og noen punkter er strøket, andre ikke. Listen består både av navn og gjøremål.

[k95](#). August Strindberg (1849–1912)

Camilla Colletts *Brev til Henrik og Susanna Ibsen* er lastet ned gratis fra e-bokportalen Bokselskap. Lesetekst og flere nedlastningsmuligheter m.m. er gratis tilgjengelig på bokselskap.no